وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً

د قرآن تجوید

ترتیب کوونکی : زاهدالله ابراهیم زی

کال: ۱۳۹۶-۱۱-۲۵

بسم الله الرحمن الرحیم

د تجوید دعلم تعریف او اهمیت

۱ –د تجوید تعریف:

تجوید په لغت کې تحسین (ښه او ښایسته کولو) ته وایي په اصطلاح کې عبارت دی له اداء کولو د هر توري (حرف) پخپل مخرج (ځای د اداء) کې، د آدابو او صفاتو له مراعاتولو سره.

۲ –د تجوید دعلم موضوع یا هدف:

د قرآن لوستل په صحي توګه لکه څنګه به چې رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحابو کرامو رضی الله عنهم ته قرآن کریم لوستلو،یعنی د قرائت د احکامو حفاظت کول لکه: ادغام ، اظهار ، اقلاب ، اخفاء ، مد ، غُنه په خپل ځای کې عملي شي او حروف له خپل مخرج څخه ادا شي یعنې د تجوید د ټولو احکامو په نظر کې نیولو سره د قرآن کریم واضح لوستل دي.

د تجوید د زده کړې حکم:

د تجوید د علم زده کړه پر مسلمانانو باندې فرض کفایي ده ، یعنې که ځینې کسان یې حاصل کړي د نورو غاړه وربانديې خلاصیږي او که ټول یې ترک کړي ټول پرې ګناه کار کېږي.

مګر په تجوید باندې عمل کول یا د تجوید تطبیق په قرائت کې پر هر مسلمان نارینه او ښځینه فرض عین دی.

یری أکثر علماء التجوید أن تعلم التجوید فرض کفایة علی المسلمین ، إذا قام به البعض سقط الإثم عن الباقین، وإن لم یقم به أحد أثموا جمیعا.

أما العمل به، أي تطبیق أحکام التجوید أثناء القراءة، ففرض عین علی کل مکلَّف (برنامج الأحکام التجوید– براویة حفص عن عاصم.)

۳ –د تجوید اهمیت:

د قرآن کریم لوستل په داسې ډول چې له غلطیو مخنیوی وشي یعنی د تجوید د احکامو مراعاتول، که د تجوید احکام مراعات نشي نو لحن مینځ ته راځي او لحن په دوه ډوله دی.

په قرائت کې لحن (غلطي):

په قرائت کې لحن (غلطي) په دوه ډوله ده : لحن جلي او لحن خفي.

۱ –جلي لحن:

داسې ښکاره غلطي ده چې د کلمې په معنی کې بدلون رامینځ ته شي لکه په لاندې حالاتو کې:

الف) : د یوه حرف بدلیدل پر بل حرف باندې مثلاً د "ثاء" حرف په "سین" سره تلفظ یا د "ذال" حرف په "زاء" سره تلفظ کول، داسې چې حرف له خپل مخرج څخه ادا نشي دا یوه ښکاره غلطي ده.

ب) : د کلمې د حروفو یو حرف کمول لکه "هُمُ الْخَاسِرُونَ" داسې لوستل "**هُمُ الْخَاسِرُن**" د "و" حرف څرګند نه کړي.

ج) : په حرکاتو کې بدلون (زور ، زیر ،پیښ) مثلاً د "یُوصَلَ" په کلمه کې " یُوصَلُ" د لام حرف د زور پر ځای پیښ تلفظ شي.

د) : یوه کلمه داسې تلفظ شي چې د هغه د حروفو په تعداد کې زیاتوالی راشي ، د مثال په ډول "الحمدلله" د "دال" حرف د پیښ او د "ها"حرف زېر داسې اوچت تلفظ شي چې د "واو" یا "یاء" آواز ترې پیدا شي لکه: په «الحمد» کې د "دال" حرف پیښ دومره کش کړ شي چې «واو» تلفظ شي لکه : الحمدو.

د جلي لحن مرتکب کیدل حرام دي او په ځینو ځایونو کې د هغه له کبله معنا بدلیږي او لمونځ فاسدیږي.

خفي لحن:

خفي لحن (پټه غلطي) د هغو قواعدو پرېښودل چې د تورو د ښايست سره اړه لري.

مثلاً هر کله چې د "را" حرف زور يا پيښ ولري " را" ډکه لوستل کيږي او که څوک هغه باريکه ولولي پټه غلطي بلل کيږي، يا دا چې په کوم ځاى کې اخفاء يا اظهار ونه شي ، او يا دا چې په يوه کلمه کې ادغام کيږي ادغام ونه شي بلکي د ادغام پر ځاى اظهار تر سره شي ، چې په پورته صورتونو کې خفي لحن مينځه راځي او داسې کول مکروه دي ځان ساتل ورڅخه پکار دي.

نوټ : د حرف «را» احکام ، اظهار ، ادغام او نورو احکامو تفصيل وروسته را روان دى.

د حروفو مخرجونه(مخارج)

مخارج د مخرج جمع ده او مخرج د وتلو ځاى ته وايي.

د تجويد د علم په اصطلاح کې مخرج هغه ځاى دى کوم چې تورى يا حرف ورڅخه ادا کيږي.

مخرجونه عموماً په دوه ډوله دي .

- اجمالى مخرجونه
- تفصيلى مخرجونه

اجمالي مخرجونه پنځه دي:

الحلق (ستونى).

اللسان (ژبه).

الشفتان (شونډې).

الخيشوم (د پزې آخرې برخه).

الجوف (د خولې تشى).

د تفصيلي مخرجونو په شمير کې د علماء کرامو تر مينځ اختلاف دى :

لومړى قول : د جمهورو قرآء کرامو په نزد د تفصيلي مخرجونو شمير اوولس (۱۷) دى.

دوهم قول : د سيبويه او الشاطبي په نزد د تفصيلي مخرجونو شمير (۱٦) دى ځکه چې د هغوى په نزد «جوف» مخرج نه دى.

دريم قول : د قراء په نزد د تفصيلي مخرجونو شمير (۱۴) دى ځکه د هغه په نزد «جوف) مخرج نه دى او همدارنګه د «لام، راء ، نون) مخرج يو بولي.

راجح او جمهور قول دا دى چې د حروفو د مخرجونو شمير اوولس (۱۷) دى چې ان شاء الله په تفصيل سره به بيان شي.

مخکې لدې چې د حروفو مخرجونه وپيژنو **لمړى بايد د يوه حرف د مخرج د ادا کولو طريقه زده کړو هغه داسې ده کله چې د يوه حرف مخرج معلوموو لومړى همغه حرف ساکنوو(زور ، زبر او پيښ يې لرې کوو) او يوه زور لرونکې همزه وربانديې داخلوو هر چېرې چې آواز ختم شي همغه د حرف مخرج دى.**

مثلًا که زور لرونکې همزه (اَ) پرساکنه ب (بْ) داخله کړو نو (اَبْ) ترې جوړيږي ،او کله يې چې تلفظ کړو نو معلوميږي چې د (ب) مخرج د دواړو شونډو ترمينځ دى کله چې سره ولګيږي.

مخکې لدې چې د حروفو مخرجونه بيان کړو لومړى بايد د ژبې برخې او د غاښونو نومونه او تفصيل بيان کړو ځکه څو پورې چې د ژبې برخې او غاښونه ونه پيژندل شي تر هغه پورې د مخارجو پيژندل ګران دي.

أقسام اللسان (د ژبې برخې او ډولونه):

أقصى اللسان (د ژبې آخري برخه).

وسط اللسان (د ژبې منځنۍ برخه).

حافة اللسان (د ژبې اړخ).

طرف اللسان (د ژبې باندنۍ برخه)

رأس اللسان (ژبې سر یا ثوکه).

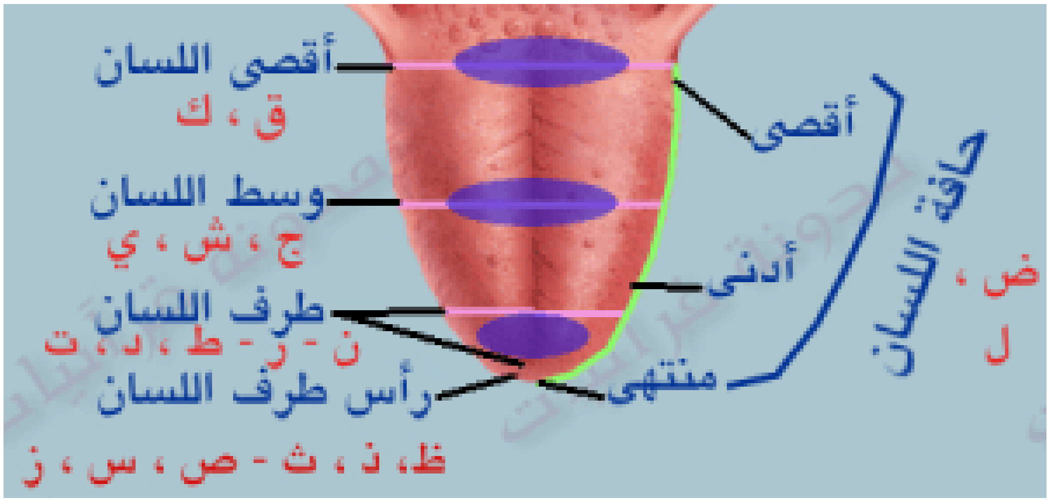

الأسنان(غاښونـــه):

د بالغ انسان د غاښونو شمیر زیاتره (۳۲) وي چې (۱٦) یې په پورتنۍ او (۱٦) په لاندینۍ ژامه کې ځای لري.

غاښونه عموماً پر څلورو برخو ویشل شوي دي(ثنایا ، رباعیات ، انیاب ، اضراس).

۱ –ثنایا غاښونه : مخامخ څلور غاښونه دي چې پورته یې ثنایا علیا او کښته ته یې ثنایا سفلی بلل کیږي او ټول څلور کیږي چې دوه یې پورته اودوه یې ښکته موقعیت لري.

۲ –رباعي(یا رباعیات) غاښونه: د ثنایا غاښونو تر څنګ چې یو ښي اړخ ته او بل هم کیڼ اړخ ته واقع وي دوه په پاسنۍ ژامه او دوه په لاندینۍ ژامه کې موقعیت لري چې ټول څلور کیږي.

۳ –انیاب غاښونه : د رباعي غاښونو ښي او کیڼ اړخ ته دوه پورته او دوه کښته غاښونه دي چې ټول څلور کیږي (ناب په عربي کې نېښ یا میخ شکله ته وایي یعنې ډیر تیز یا تیره غاښونه دي.

۴ –اضراس غاښونه: اضراس شل غاښونه دي چې لس یې په پورته ژامه کې او لس یې په ښکته ژامه کې موقعیت لري چې پر دریو برخو ویشل شوي دي:

الف) ضواحک: ضواحک څلورغاښونه دي چې د انیابو په څنګ کې موقعیت لري (دوه یی پورته اودوه یی ښکته دي).

ب) طواحن : طواحن د ضواحکو په څنګ کې دولس (۱۲) غاښونه دي چې شپږ یې پورته اوشپږ یې ښکته موقعیت لري چې دا غاښونه د ژرندې دغاښونو په نامه هم یادیږي.

ج) نواجذ : نواجذ څلور آخري غاښونه دي چی د طواحنو په څنګ کی موقعیت لري دوه یی پورته اودوه یی ښکته دي.

د تورو مخارج

په تیر درس کې د ژبې د حصو او غاښونو بیان وشو چې د مخارجو د پیژندو لپاره مهم دي ، اوس د حروفو مخارج په تفصلي ډول بیانیږي:

اول: الحلق (ستونی):

په حلق کې درې مخرجونه دي (د حلق پیل، وسط یا د حلق منځ ، د حلق پای).

له ستوني یا حلق څخه شپږ حروف په لاندې ډول ادا کیږي:

د حلق له شروع یا اولي برخې څخه یعنې د خولې له طرفه "غ "او "خ "ادا کیږي لکه: (أغْ) (أخْ).

د حلق له منځنۍ برخې څخه "ع "او "ح "ادا کیږي لکه: (أعْ) (أحْ).

د حلق له آخري برخې څخه یعنی د سینې له طرفه "همزه "او "ها "ادا کیږي لکه (أءْ) (أهْ)ــ

پدې هکله یو شاعر داسې وایي:

حرف حلقی شش بود ای باوفا همزه ها وعین حا وغین وخا

دوهم: اللسان(ژبه):

په ژبه کې لس مخرجونه دي چې ۱۸ حروف ورڅخه ادا کیږي.

۱ ــد"ق "مخرج:

کله چې د ژبې پای یا آخره برخه له نرم تالو سره ولګیږي د "ق "توری ادا کیږي.

۲ ــد "ک" مخرج:

د "ک "مخرج هم د"ق" په څیر د ژبې پای له تالو سره لګېدو سره تلفظ کیږي مګر دومره توپیر دی چې د قاف له مخرج څخه لږ بیرون د خولې طرف ته او د هغه د تلفظ پر مهال کوچنۍ ژبه آزاده وي او د ژبې په پای پورې نه سریښیږي.

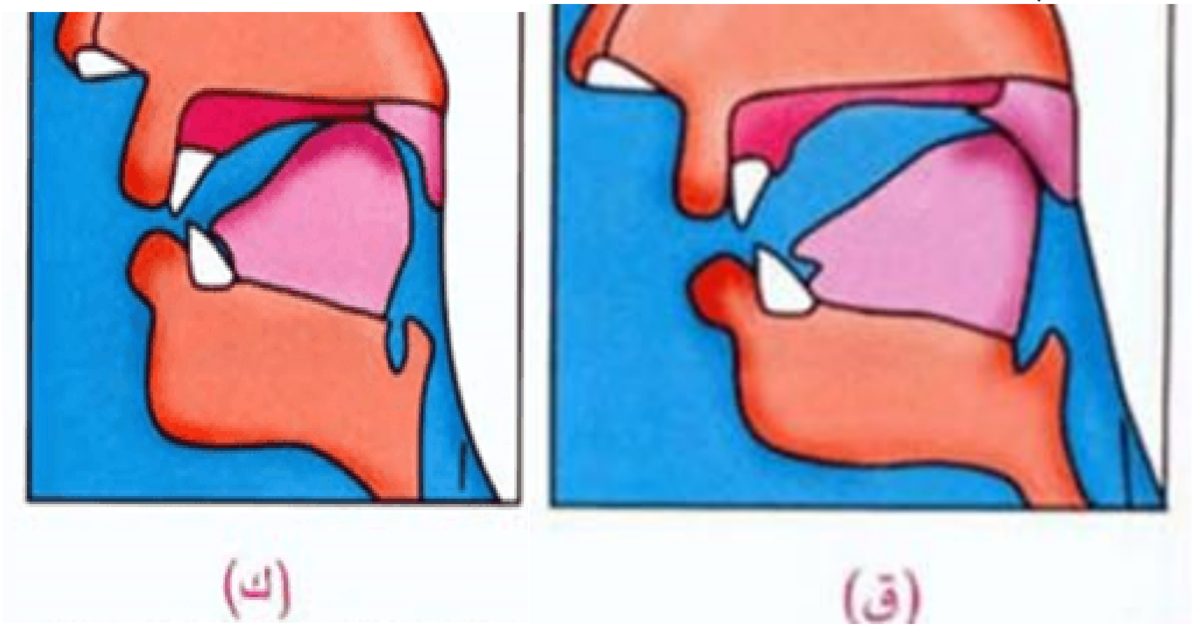

۳ –د "ض " مخرج:

کله چې د ژبې یو اړخ له ښي یا چپ طرف پاس اضراس غاښونو له داخلي دیوال یا څنګ سره ولګول شي د "ض "تورى تلفظ کیږي،البته له چپې خوا څخه یې ادا کول آسانه دي.

مګر له ښى خوا څخه یې ادا کول زیات دى.

إحدى حافتي اللسان مع ما يحاذيها من الأضراس العليا: ومنه يخرج أدق حروف العربية نطقا وهو حرف الضاد (ض). وخروج الضاد من حافة اللسان اليسرى أسهل وأكثر استعمالا من الحافة اليمنى (برنامج الاحكام التجويد).

خو پام باید وشي چې ض د "ظ" او "ذ" په څیر ادا نه شي.

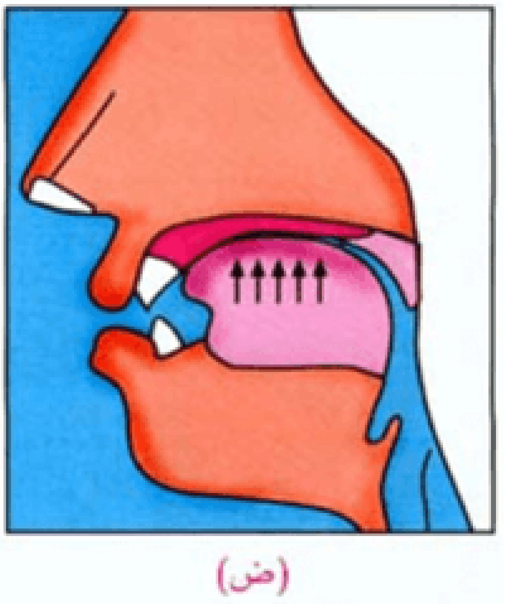

۴ –د "ل "مخرج:

کله چې د ژبې بیروني برخه یا «طرف اللسان» د پاس ثنایاغاښونو له تالو سره ولګول شي د"ل "تورى ادا کیږي.

مخرج لام ، طرف اللسان مع أطراف الثنيا العليا (كيف تحفظ القرآن /دوكتور مصطفى مراد.(

او ځینې علماء کرام وایي : کله چې د ژبې بیرونى طرف یا د ژبې اړخ د پاسنیو ثنایا ، انیاب ، رباعي او ضاحک له تالو سره ولګول شي د "ل" تورى ادا کیږي.

إحدى حافتي اللسان (أو كلتاهما) مع ما يحاذيها من لثة الأسنان العليا)لثة الضاحكين والنابين والرباعيتين والثنيتين): ويخرج منه حرف اللام) ل).(برنامج الأحكام التجويد).

۵ –د "ن "مخرج:

کله چې د لام د مخرج نه لږ کښته د ژبې بیرونۍ برخه (چې په عربی کې ورته طرف لسان او په فارسي کې ورته نوک زبان وایي) د پاس تالو سره د ثنایا ، رباعیاتو غاښونو مخامخ ولګول شي د "ن "تورى اداکیږي.

٦ –د "ر "مخرج:

کله چې د ژبې نوک یا طرف لسان او د هغه د شاه څه برخه د پاس غاښونو (ثنایا ، رباعیاتو) د تالو سره ولګول شي د "ر "تورى ادا کیږي.

۷ –د "د،ت، ط "مخرج:

کله چې د ژبې نوک د پورته ثنایاوو له بیخ سره ولګیږي د "د" ، "ت "او"ط "توري ادا کیږي ،خو دومره توپیر شته چې د" ط " حرف د استعلاء د صفت د لرلو له کبله ډک ادا کیږي او د "دال" او"تا" حروف تش یا باریک ادا کیږي.

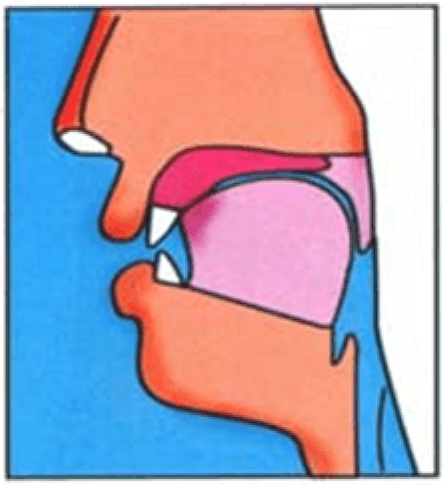

(ط)

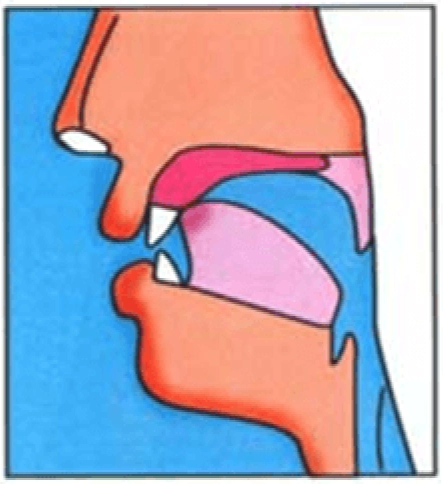

(ت،د)

۸ –د"ذ،ث ،ظ "مخرج:

کله چې د ژبې نوک د پورته ثنایاوو له څوکې(سر) سره ولګیږي د) ذ،ث ، ظ (حروف ادا کیږي خو دومره توپیر شته چې د " ظ " حرف د استعلاء د صفت د لرلو له کبله ډک ادا کیږي او د " ذال " او" ثا " حروف تش یا باریک ادا کیږي.

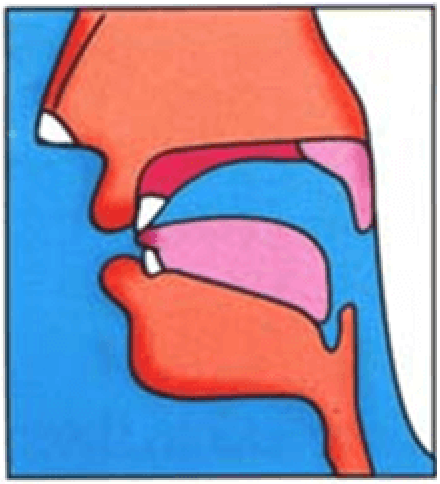

(ث،ذ)

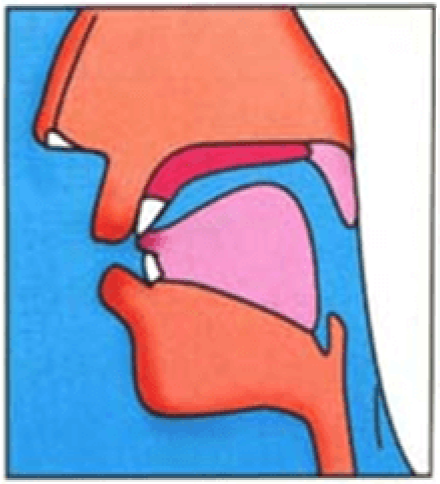

(ظ)

۹ –د"س،ز،ص "مخرج:

کله چې د ژبې څوکه د لاندنیو ثنایاوو د داخل طرف سره ولګول شي نو د" ز،س،ص "توري ادا کیږي خو دومره توپیر شته چې د" ص" حرف د استعلاء د صفت د لرلو له کبله ډک ادا کیږي او د " ز " او" س " حروف تش یا باریک ادا کیږي.

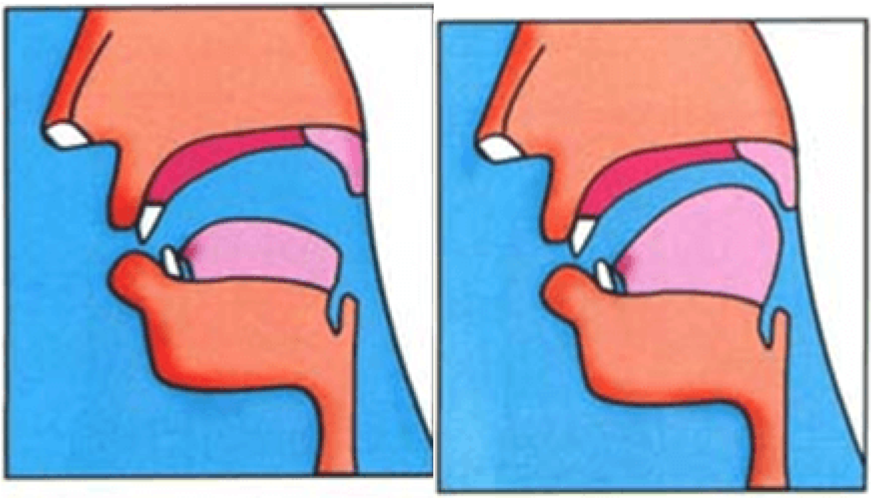

۱۰ –د"ج،ش،ي "مخرج:

کله چې د ژبې منځنۍ برخه د د پاس تالو سره ولګیږي نو د "ج ، ش،ي" توري تلفظ کیږي.

او دلته د «ي» د حرف څخه غیر مدي «ي» مطلب ده.

دریم: شونډې

په شونډوکښې دوه مخرجونه دي: د "ف" مخرج او د" ب، م، و "مخرج چې څلور توري په لاندې ډول ورڅخه ادا کیږي:

۱ –کله چې پاسنۍ او لاندینۍ شونډې سره ولګیږي د "ب" او "م" توري ادا کیږي خو دومره توپیر شته چې "ب" د شونډو له لاندې (داخل) طرف څخه او "م" د شونډو له وچ(اندنۍ) طرف څخه ادا کیږي او د "م" په ادا کولو د خیشوم مخرج هم برخه اخلي.

او کله چې دواړه شونډې د ګل د غوټۍ په څېر راغونډې شي او سره ونه لګول شي بې مده "و" ادا کیږي.

۳ –کله چې د لاندینۍ شونډې ګېډه د پورته ثنایا غاښونو له څوکو سره ولګول شي د " ف" توری ادا کیږي.

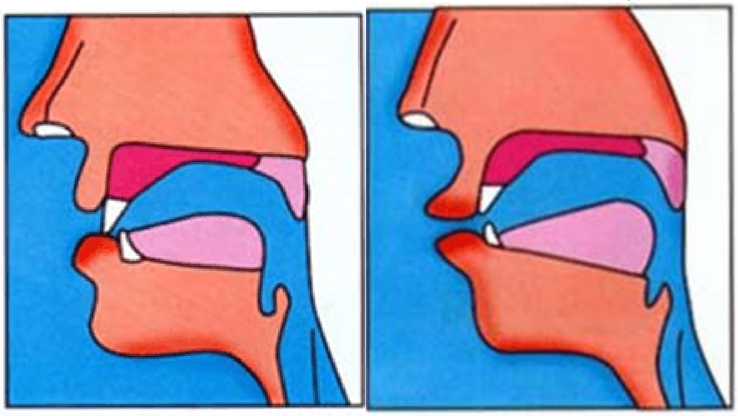

څلورم: خيشوم (دپوزي بيخ يا دپوزي آخره برخه).

له خيشوم څخه غنه ادا کيږي(غنه هغه آوازته وايي چې د غرڅه له آواز سره مشابه وي يعنې کله چې غرڅه خپل بچې ته آواز کوي نو آواز يې له غنی سره مشابه وي) ، کله چې نون اوميم مشدد واقع شي نو او يا غنه لرونکی ادغام مينځته راشي ، غنه ادا کيږي.

پنځم : جوف (د خولې داخلي خاليګاه).

له دغه ځای څخه دری مد لرونکي توري ادا کيږي.

١" –و" کله چې ساکن وي او له هغه څخه مخکې حرف پيښ ولري لکه "المغضُوْب"

" –2ی" کله چې ساکنه وي او مخکې حرف يې زير ولري لکه " نستعِيْن"

" –3الف" کله چې ساکن وي او له هغې مخکې حرف زور ولري لکه " قَاْلَ. "

چې ټنه مثال يې(نُوْحِيْهَا) دی.

د مخارجو د لنډيز جدول

شميره	عام مخرج	د مخارجو شمير	خاص مخرج	الحروف توري	مسلسل نمبر
١	الحلق (ستونی)	١	اقص الحلق (د ستوني آخري برخه)	ء ، ها	١
		٢	وسط حلق (د ستوني مينځني برخه)	ع،ح	٢
		٣	أدنى الحلق (د ستوني لومړۍ برخه)	غ،خ	٣
٢	اللسان ژبه	١	اقصى اللسان (کله چې د ژبې پای د نرم تالو سره ولګول شي).	ق	۴
		٢	د «ق» د مخرج سره نږدې لږ د خولې د باندې طرف ته.	ک	۵
		٣	وسط اللسان (کله چې د ژبې مينځنۍ برخه د مقابل تالو سره ولګول شي).	ج،ش،ی	٦
		۴	حافة اللسان (کله چې د ژبې يواړخ له ښي يا چپ طرف پاس اضراس غاښونو د داخلي ديوال سره ولګول شي).	ض	٧
		۵	طرف اللسان(کله چې د ژبې څوکه د پاس د ثنايا غاښونود تالو سره ولګول شي).	ل	٨
		٦	طرف اللسان (کله چې د ژبې څوکه د پاس ثنايا ،رباعياتو د تالوسره ولګول).	ن	٩
		٧	طرف اللسان (کله چې د ژبې څوکه د پاس تالوسره د رباعياتو اوثناياوو غاښونو مينځ کښې ولګول شي).	ر	١٠
		٨	طرف اللسان (کله چې د ژبې نوک د پورته ثناياوو له بيخ سره ولګيږي).	د،ت،ط	١١

		۹	طرف اللسان (کله چې د ژبې نوک د پورته ثنایاوو له څوکې (سر) سره ولګیږي).	ث،ذ ، ظ	۱۲
		۱۰	رأس اللسان (کله چې د ژبې څوکه د لاندنیو ثنایاوود داخلي طرف سره ولګیږي).	س،ص،ز	۱۳
۳	الشفتان شونډې	۱	مابین الشفتین (کله چې پاسنۍ او لاندینۍ شونډې سره ولګیږي).	ب،م ،و	۱۴
		۲	کله چې لاندې شونډه د پاس غاښونو سره ولګول شي.	ف	۱۵
۴	جوف د خولې تشی	۱	الجوف (د خولې تشی څخه راوځي)	ا،و ،ي	۱۶
۵	الانف پوزه		الخیشوم (د پوزې له بیخ څخه راوځي).	غنه	۱۷

تمرین :

۱ –د قصی اللسان د ژبې کومه برخه ده او ددې برخې څخه کوم حروف ادا کیږي ؟

۲ –د (ضاد) د حرف مخرج بیان کړئ او د (ظاء او ذال) حروفو د ادا کولو سره یې څه فرق دی.

۳ –د (ذال) د حرف مخرج بیان کړئ او د (زاء) د حرف سره په ادا کولو کې څه توپیر لري ؟

۴ –د (حاء) او (هاء) د حروفو په ادا کولو کې څه فرق دی ؟

۵ –د (سین) او (صاد) د حروفو په ادا کولو کې څه فرق دی ؟

٦ –د (طاء) مخرج کوم دی او (تاء) سره کوم فرق لري او که نه ؟

د ساکن نون او تنوین احکام

ساکن نون هغه دی چې حرکت (زور،زیر او پیښ) ونه لري یعنې غږوندی واله "نْ" دی او تنوین دوه زورونه ،دوه زیرونه او دوه پیښونو (ـً ـٍ ـٌ) ته وایي.

ساکن نون او تنوین څلور احکام لري چې عبارت دي له: ادغام ،اقلاب ،اخفاء او اظهار.

۱ –ادغام:

ادغام په لغت کې د یو څیز په بل څیز کې داخلولو ته ویل کیږي.

او دعلم تجوید په اصطلاح کې کله چې د ساکن نون یا تنوین څخه وروسته د "یرملون" (ی،ر،م،ل،و،ن) د تورو څخه کوم یو توری راشي نو هلته ادغام کیږي او دا ډول ادغام دوه ډوله دی: الف: غنه لرونکی . ب: بې غنی ادغام.

الف : غنه لرونکی ادغام:

کله چې د ساکن نون یا تنوین څخه وروسته د یمنو (ی،م،ن،و) له تورو څخه کوم توری راشي غنه لرونکی ادغام پکې کیږي.

ب : بې غنی ادغام :

کله چې د ساکن نون یا تنوین څخه وروسته د لر (ل،ر) کوم یو توری راشي بې غنې ادغام پکې کیږي.

دغُنه لرونکي ادغام مثالونه :

»ي : «مَنْ يَهْدي ـــ آيَةً يُعْرِضُوا

»م : «مِنْ مالٍ ـــ قَرارٍمَكينٍ

»و : «مَنْ وُجِدَ ـــ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ

»ن : «عَنْ نَفْسٍ ـــ الى شَيءٍ نُكُرٍ

د بې غُني ادغام مثالونه :

»ل : «اِنْ لَبِثْتُمْ ـــ مَتاعاً لَكُمْ

»ر : «مِنْ رَبِّكُمْ ـــ مَثَلاً رَجُلاً.

استثناءات:

۱ –د ادغام لپاره دا شرط دی چې مدغم به په یو کلمه کې او مدغم فیه به په بله کلمه کې وي مګر که چېرې په یوه کلمه کې وي هلته اظهار مطلق تر سره کیږي او په قرآنکریم کې څلور ځایونه داسې دي لکه»: الدنیا، صنوان، قنوان، بنیان .«

۲ –کله چې په ساکن نون او میم وقف وشي نو اظهار مطلق واجب دی.

۳ –ځیني ځایونه د نون ساکن او تنوین له قواعدو څخه مستثنی دي لکه[: يس * وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ [،]ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ[.

د امام شاطبي په نزد د وصل په حالت د سین نون (یس) کې او همدارنګه دوهم آیت شریف کې حرف نون کې اظهار تر سره کیږي.

په عمومي توګه د ادغام اقسام:

د صرفیانو په اصطلاح کې که دوه همجنس توري په یوه کلمه کې په پر له پسې توګه راشي په داسې حال کې چې لومړی يې ساکن او دوهم متحرک وي نو ادغام مینځ ته راځي لومړی توری په دوهم کې مدغم کیږي او دا ډول ادغام په درې ډوله دی:

۱ –د جنسینو ادغام:

که دوه توري له یوجنس (یو مخرج) څخه په یوه کلمه کې په پرله پسې توګه راشي چې اول یې ساکن او دوهم یې متحرک وي نو ساکن حرف په متحرک کې مدغم کیږي چې دېته د جنسینو ادغام ویل کیږي لکه:

قَدْتَّبَيَّنَ – اِرْكَبْ مَّعَنَا – يَلْهَثْ ذَّلِکَ – وَدَّت طَّآئِفَةٌ.

په پورته مثالونو کې د (دال ، تاء) ، (باء ، میم) ، (ثاء ، ذال) او (تاء ، طاء) حروف له یو مخرج څخه دي چې یو په بل کې مدغم شوي او د ادغام نښه یې شد دی.

٢ –د مثلينو ادغام:

كه دوه يوشان توري په يوه كلمه كې په پرله پسې ډول راشي چې اول يې ساكن او دوهم يې متحرك وي نو ساكن حرف په متحرك كې مدغم كيږي چې ديته د مثلينو ادغام وايي : لكه:

فَمَا رَبِحَت تِّجَارَتُهُمْ – وَقَد دَّخَلُواْ – وَذَا النُّونِ إِذ ذَّهَبَ مُغَاضِباً

٣ –د متقاربينو ادغام:

كه دوه داسې توري په يوه كلمه كښې پرله پسې راشي چې مخرجونه يې سره نژدې وي پداسې ډول چې اول يې ساكن او دوهم يې متحرك وي نو ساكن حرف په متحرك كې مدغم كيږي چې ديته د متقاربينو ادغام ويل كيږي لكه.

ساكن (قاف) په (كاف) كې چې مخرجونه يې سره لنډ دي لكه:

أَلَمْ نَخْلُقكُّم مِّن مَّاء مَّهِينٍ.

ساكن (لام) په (راء) كې : [وَقُل رَّبِّ زِدْنِي عِلْما]

ساكن (نون) په (راء) كې لكه : [أُوْلَئِكَ عَلَى هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ]

لاندې حالات ورڅخه مستثنى دي ځكه چې دلته سكنه ادا كيږي:

[كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ] (سوره: المتففين).

[وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ] (سوره : القيامة)

قاعده : د هغه ادغام چې لومړى تورى يې ساكن او دوهم متحرك وي حكم واجب دى.

لكه: فاضرب بعصاک الحجر

قاعده : كه د متماثلينو په ادغام كې لومړى او دوهم تورى دواړه متحرك وي نو هلته ادغام كول جايز دي لكه:« لاتأمنا» چې په اصل كې «لاتأمننا» ؤ د عاصم رحمه الله په نزد جايز ادغام په ټول قرآن كې همدا يو ځاى د لاتأمنا په كلمه كې دى.

او كه چېرته لومړى تورى متحرك او دوهم ساكن وي هلته ادغام كول منع دي لكه يغضضن دا ځكه چې لومړى تورى قوى متحرك دى او دوهم تورى چې ساكن دى ضغيف دى چې د ادغام تحمل نلري.

د ادغام په وجه د ادغام دوهم تورى ځني وخت په مكمل ډول له مينځه ځي او د ځينو آواز پاتې كيږي چه دوه قسمه دى.

کامل ادغام:

هغه ادغام دی چې کله دوه توري چې لومړی ساکن او دوهم متحرک وي مدغم شي تر ادغام وروسته د لومړي توري د تلفظ کولو هیڅ اثر پاتی نه شي لکه:

أُجِيبَت دَّعْوَتُكُمَا –مِّن رَّبِّهِمْ

لیدل کیږي چې د (تاء) لفظاً او صفتاً نه تلفظ کیږي

یا لکه:

أُوْلَئِكَ عَلَى هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ

دا ډول ادغام په قرآنکریم کې په مشدد ډول ښودل شوی وي .

ناقص ادغام:

د دوو تورو داسې ادغام چې لومړی ساکن او دوهم متحرک وي تر ادغام وروسته د لومړي ذاتاً څه اثر پاتې ولې صفت یې باقي وي ،یا په بل عبارت کله چې لومړی حرف د یو څو صفاتو سره په دوهم حرف کې مدغم شي دیته ناقص ادغام وایي.

مثال:

وَمَا لَهُم مِّنَ اللّهِ مِن وَاقٍ ، مَن يَقُولُ

لیدل کیږي چې نون په (واو) او (یاء) مدغم شوی دی مګر د غنې صفت یې پر ځای پاتې دی

چې داسې تلفظ کیږي:

مِـ ں ـوَاق

مـ ں ـيقُول

اقلاب ، اظهار او اخفاء

اقلاب:

اقلاب لغتاً یو څیز په بل څیز بدلولو ته وایي او د علم تجوید په اصطلاح کې کله چې د ساکن نون او یا تنوین څخه وروسته د "ب" توری په کومه کلمه کې راشي نو تنوین یا ساکن نون په واړه میم بدلیږي او غنه پکې ضروري وي.

مثال: مِنْ بَعْدِ – سَمِيعٌ بَصِيرٌ

اظهار:

اظهار په لغت کې څرګندولو ته وايي ،او د علم تجويد په اصطلاح کې د دوه تورو جلا کول دي ،داسې چې د ساکن نون او تنوين څخه وروسته د حلقی حروفو (ء،ه ، ع،ح، غ ، خ) څخه يو توری راشي ،ساکن نون يا تنوين اظهاريږي يعنی ښکاره او له وروستي توري څخه جلا تلفظ کيږي نون په طبعی شکل له خپل مخرج څخه ادا کيږي،څکه چې نون د خولې له ابتدا څخه را وځي ،او حلقي حروف په حلق کې ادا کيږي چې فاصله يې يو تر بله ډيره ده.

مثالونه:

ء:	يَنْأَوْنَ	مِنْ أَمْرِهِمْ	كُلٌّ آمَنَ
ه :	مِنْهُمْ	اِنْ هُوَ	فَرِيقاً هَدي
ع :	اَنْعَمْتَ	مَنْ عَمِلَ	سَمِيعٌ عَلِيمٌ
ح :	تَنْحِتُونَ	فَمَنْ حَجَّ	حَكِيمٌ حَمِيدٌ
غ :	فَسَيُنْغِضُونَ	مِنْ غِلٍّ	قَوْلاً غَيْرَ
خ :	اَلْمُنْخَنِقَةُ	مِنْ خَيْرٍ	حَكِيمٌ خَبِيرٌ

اخفاء:

اخفاء په لغت کې پټولو ته وايي او د علم تجويد په اصطلاح کې کله چې د اظهار،ادغام او اقلاب له حروفو څخه پرته د هجاء د نورو پنځلسو (ت،ث،ج،د،ذ،ز،س،ش،ص،ض،ط،ظ،ف،ق،ک) تورو څخه يو توری د ساکن نون يا تنوين څخه وروسته راشي نو دغُنې سره اخفاء پکې کيږي.

يعنی د ساکن نون يا تنوين د ادا کولو مخرج د اخفاء د حرف مخرج ته ورل کيږي او هلته ادا کيږي.

يا په بل عبارت کله چې د اخفاء توري له ساکن نون او تنوين څخه وروسته راشي نو ساکن نون يا تنوين په متوسط ډول د اظهار او ادغام تر منځ ادا کيږي.

ص : ينْصركم   ريحاً صرصراً

ذ: منْذر   سراعاً ذلک

همداسې د هيجا د نورو حروفو لپاره:

ادغام

د ساکن توري داخلېدل په محترک توري کې چې د یو مشدد توري په توګه لوستل کیږي.

دوه ډوله دي : ١– غنه لرونکی ٢– پرته له غنې

حروف	مثالونه		
	ساکن نون	تنوین	
ي	منْ يقول	و فرقٌ يجعلون	غنه لرونکی ادغام
ن	منْ نعمة	يومئذٍ ناعمة	
م	وانْ من شيء	عذابٌ مقيم	
و	منْ ولي	يومئذٍ واهية	
ل	منْ لدنا	فسلامٌ لک	بې غنې ادغام
ر	منْ ربهم	غفورٌ رحيم	

اقلاب

د ساکن نون او تنوین بدلول په میم باندې سره له غنې او حرف باء

حروف	مثالونه	
	ساکن نون	تنوین
ب	منْ بعد	سَمِيعٌبَصِيرٌ

نون او تنوین ځکه په میم بدلیږي چې «م» مخرج د «باء» د مخرج سره مشترک دی او همدارنګه د «م» توری د «نون» سره په غنه کې مشرک لري.

اظهار

د غني شخه پرته د اظهار د تورو او نون حرف څرګند او ښکاره لوستل

حروف	مثالونه	
	ساکن نون	تنوین
ء	ينْأون	كلٌ آمن
هـ	منْهم	جرفٍ هار
ع	منْ عمل	حقيقٌ على
ح	منْ حاد	عليمٌ حكيم
غ	منْ غل	قولاً غير
خ	المنْخنقة	يومئذٍ خاشعة

اخفاء

د ادغام او اظهار تر منځ حالت دی د تشدید شخه پرته غنه

حروف	مثالونه	
	ساکن نون	**تنوین**
ص	ينْصركم	ريحاً صرصراً
ذ	منْذر	سراعاً ذلک
ث	منْ ثمرة	جميعاً ثم
ک	منْ کل	عاداً کفروا
ج	منْ غل	شيئاً جنات
ش	المنْخنقة	عليمٌ شرع
ق	ينْقلبون	سميعٌ قريب
س	منْ سبيل	بشراً سويا
د	انْدادا	قنوانٌ دانية
ط	ينْطقون	صعيداً طيبا
ز	فانْ زللتم	يومئذٍ زرقا
ف	وانْ فاتکم	عمىً فهم

ت	منتهون	جناتٍ تجري
ض	منْ ضل	مسفرةً ضاحكة
ظ	منْ ظهير	ظلاً ظليلا

د ساکن میم احکام

ساکن میم درې احکام لري ادغام ،اخفاء او اظهار

۱–ادغام :

ساکن میم فقط په میم کې ادغامیږي .

کله چې د ساکن میم نه وروسته بل متحرک میم راشي نو میم په میم کې مدغم کیږي او د یوه الف یا دوو حرکتونو په اندازه غنه پکې کیږي . لکه :

(أَمْ مَّنْ) (وَمِنْهُمْ مَّنْ) (كَمْ مِّنْ) (لَهُمْ مَغْفِرَةٌ) .

۲– اخفا :

کله چې له ساکن میم نه وروسته د (ب) حرف راشي له غنی سره اخفا کیږي چې دیته شفوي اخفا هم ویل کیږي یعنی شونډې به دیوه ویبنته په اندازه فاصله لري او مکملی به نه سره لګیږي .

احکام تجوید لیکي چې که د میم نه وروسته د (ب) حرف راشي اخفا او اظهار دواړه روا دي مګر اخفاء کول غوره دي .

مثال :

(هُمْ بَارِزُونَ) (كَلْبُهُمْ بَاسِطٌ) (إِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ).

۳– اظهار :

د ادغام او اخفا حروفو (م،ب) پرته نور شپږویشت حروف که له ساکن میم وروسته راشي اظهار کیږي . یعنی ساکن میم له غنی پرته ښکاره او له خپل مخرج څخه ادا کیږي .

لکه : أَنَّ لَهُمْ جَنَّتٍ – أَمْ حَسِبْتُمْ اَن تدخل– ألْحَمْدُ للهِ ، لهم فیها

خو د نورو حروفو په پرتله په (و، ف) تورو کې د مخرج د اختلاف په وجه اشد اظهار کیږي لکه : په "و" کې امْوَالٍ او په "ف" کې كَيدَهُمْ فی تَضْلِیْلٍ

د ساکن میم احکامو لنډيز

ادغام کله چي د ساکن میم وروسته متحرک میم راشي ادغام صورت نیسي چي د متماثلین ادغام بلل کیږي.

حرف	مثال
م	و منهمْ من – كمْ من – أمْ من

دي ادغام ته متماثلین ادغام وایي ځکه دواړه توري يو شان د يو مخرخ څخه دي او همارنگه ادغام ضغیر هم بلل کیږي ځکه چي اول يې ساکن او دوهم يې متحرک دی.
اخفاء کله چي د ساکن میم وروسته د باء حرف راشي اخفاء میڅته راځي چي یوازې په دوو کلمو کې میڅته راځي.

حرف	مثال
ب	همْ بارزون – کلبهمْ باسط

اظهار کله چي د ساکن میم وروسته د «باء او میم» حروفو پرته د هیجا نور حروف راشي هلته اظهار کیږي ، یعني د غني پرته څرگند لوستل کیږي
مثالونه
أمْ أمنتم – يمْترون – أن لهمْ جنات – أمْ خلقوا

مشدد نون او میم

حروف	مثال		
	په حروفو کې	په افغالو کې	په اسماء کې
ن	انَّ	تظنُّون	منَّا
م	ثمَّ	دمَّرناهم	همَّاز
حکم : د دوو حرکتونو په اندازه غنه کول.			

غُنه :

غُنه هغه آواز دی چي له خیشوم (د پوزې له وروستی برخې) څخه راوځي او د یوه الف یا دوو حرکتونو په اندازه کش کول کیږي .

یو حرکت دومره وي لکه خلاصه گوته چي بنده شي یا تړل شوي گوته چي خلاصه کړل شي .

غنه په میم مشدد ، میم مدغم او میم اخفاء ، نون مشدد ، نون مدغم نون احفاء او تنوین کي تر سره کیږي

غنه لره پنځه مراتب دي :

۱– المشدد (شد لرونکي میم او نون کې کامله غنه تر سره کیږي) .

۲– المدغم (د ادغام په صورت کې کامله غنه تر سره کیږي) .

۳– المخفي (د اخفاء نون او تنوین او اخفاء شفوي او اقلاب په صورت کې کامله غنه د دوو حرکتونه په اندازه تر سره کیږي) .

۴– الساکن المظهر (کله چې نون ساکن وروسته حلقي حروف وي په نون کې ناقصه غنه تر سره کیږي او د شفوي اظهار په صورت په میم کې ناقصه غنه ادا کیږي).

۵– المتحرک (په نون او میم متحرک کې ناقصه غنه تر سره کیږي) .

د مد احکام ،لومړي برخه

د مد احکام

مد په لغت کې کش کولو ته وایي او د تجوید په اصطلاح کې د مد د تورو صوت ته له طبعی اندازې زیات کش کولو ته مد وایي .

د مد توری دری دي (الف ،واو، یاء) یعنی چې کله "الف" ساکن ماقبل حرف یې فتحه یا زور ولري لکه :قَال.

او چې کله "واو" ساکن ماقبل یا مخکینی حرف یې ضمه یا پیښ ولري لکه :یقُول

او چې کله "یا" ساکنه ما قبل حرف یې کسره یا زیر ولري لکه : قِیْل

هر کله چې له دغو دریو حروفو وروسته همزه یا سکون راشي د مد توري له طبعي اندازې زیات کش کول کیږي.

یعنی د مد سبب دوه څیزونه دی همزه – سکون.

قصر (لنډول) قصر د مد ضد دی چې پدی حالت کې د مد حروف په طبعی ډول کش کول کیږي او زیادت نه پکې کیږي یعنی د یوه الف یا دوو حرکتونو په اندازه کش کول کیږي دا ځکه چې د مد له حروفو وروسته د مد سبب (همزه اویا سکون) نه وي راغلي.

مد عموماً په دوه ډوله دی.

لومړي– اصلي (طبیعي) مد

دوهم– فرعي یا طویل مد

لومړی– اصلي یا طبیعي مد:

طبیعي مد هغه مد دی چې له مدي حروفو (الف، واو،یاء) وروسته همزه یا سکون نه وي راغلی چې د قصیر یا اصلی مد په نامه هم یادیږي چې د یو الف یا دوه حرکتونو په اندازه کش کول کیږي.

دوهم– فرعي مد:

فرعي مد هغه مد دی چې له مدي حروفو وروسته سبب (همزه او سکون) راغلی وي ،او دغه مد د طویل مد په نامه هم یادیږي.

د اصلي (طبيعي) مد ډولونه:

طبعي يا اصلي مد په پنځه قسمه دی چې په لاندې ډول بيانيږي:

١ –مد بدل:

هغه مد دی چې په هغه کې دوی همزی متصل يو په بل پسی راغلی وي لومړۍ متحرکه او دوهمه يې ساکنه وي، دوهمه ساکنه همزه د مد په حرف يعنی "الف" او يا "ی" بدله شوي وي لکه: (آدَمَ) چې دا په حقيقت کې (أَأْدَمَ (وو چې پدې کې دوهمه همزه د مد په حرف يعني الف باندې بدله شوې او (آدم) ترېنه جوړ شوی، يا لکه: (اِيمَاناً) چې دا په حقيقت کې (اِأْمَاناً) وو چې پدې کې هم دوهمه همزه د مد په حرف يعنې "ی" باندې بدله شوې او(ايمانا) ترېنه جوړ شوی.

د مد بدل کش کول د دوو حرکتونو په اندازه جايز دي چې ځينې علماء کرام يې د کش کولو اندازه تر دوو حرکتونو زياته ګڼي او په مد فرعي کې يې شماري (الميسر المفيد في علم التجويد ص ٧٧).

٢ –مد عوض:

کله چې په مفتوح يا زور لرونکي تنوين باندې وقف وشي نو زور لرونکی تنوين په الف باندی عوض کيږي چې په دې صورت کې د دوو حرکتونو په اندازه مد کول واجب دي لکه دغه قول د الله سبحانه وتعالی :[وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا].

په « أَفْوَاجًا » چې کله وقف وشي « أَفْوَاجَا » لوستل کيږي او د دوو حرکتونو په اندازه کش کول کيږي.

٣ –اصلي حرفي مد :دا هغه مد دی چې د مقطعاتو په ځينو حروفو کې راغلی وي ، او دوه حرکته مد پکې کيږي لکه (حا، يا، طا، ها ، را) چې دا حروف د (حی طهر) په کلمه کې جمع شوی دي.

۴ –مد صلهء صغرای يا صلهء قصير:

کله چې د "ها" ضمير او "ها" اسم اشاره په يوه کلمه کې راغلی وي او له هغه څخه مخکې يا وروسته حرف متحرک وي نو د دوو حرکتونو په اندازه مد پکې ادا کيږي.

چې د پيښ په حالت کې د (واو) په شان لوستل کيږي او د زير په حالت کې د (ی) په شان لوستل کيږي.

لکه دا قول د الله سبحانه وتعالی : وَامْرَأَتُهُ و حَمَّالَةَ الْحَطَبِ (المسد).

او فرمايي : فَوَسَطْنَ بِهِ ی جَمْعًا (العاديات).

٥ –مد تمکين :کله چې دوي "يا" ګانې يا دوه "واو" وونه په يوه کلمه کې راشي په داسې شکل چې اوله "ی" يا اول "واو" ساکن او دوهم متحرک وي نو په دی حالت کې هم دوه حرکته مد ادا کيږي چې ديته مد تمکين وايي او دری حالتونه لري:

الف : کله چې ساکن واو وي ماقبل حرف يې پيښ ولري او د ماقبل مخکې حرف زور ولري لکه : ءأمنوا وعملوا الصالحات{

يا کله چې د ساکن ياء څخه مخکې متحرکه ياء راشي لکه : { في يومين }.

ب) : کله چې مدي واو د پيښ لرونکي واو وروسته راشي لکه : { يلوون }.

يا د زير لرونکي ياء څخه وروسته مدي ياء راشی لکه : {يحيي ويميت}.

ج) : کله چې د زبر لرونکي مشددې ياء وروسته مدي ياء راشي لکه : { حُيِّيْتم ، النبيّين ، الأميّين }

په پورته درې واړو صورتونو کې تمکين مد ادا کيږي د دوو حرکتونو په اندازه کش کول کيږي.

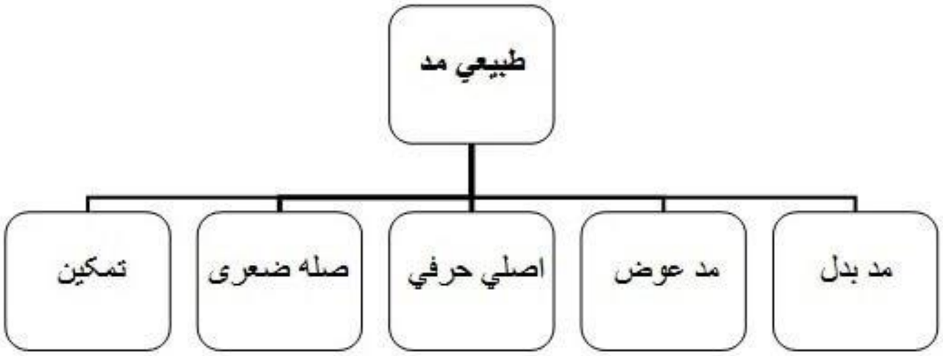

د فرعي مد احکام

د فرعي مد ډولونه :

فرعي يا غير طبعي مد هغه مد ته وايي چې د مد تر حروفو وروسته سبب راغلی وي چې سبب يې همزه يا سکون دی له دوه حرکتونوڅخه زيات بيا تر شپږو حرکتونو پورې کش کول کيږي او فرعي مد په لاندې ډولو ويشل شويدی:

هغه مد چې سبب يې همزه وي په دوه ډوله دی:

١ –مد متصل واجب

٢ –مد منفصل جايز

هغه مد چې سبب يې سکون وي ، دا هم په دوه ډوله دی:

١ –اصلي سکون

٢ –عارضي سکون

د اصلي سکون له کبله مد په څلور قسمه دی :

مثقل کلمي ، مخفف کلمي ، مثقل حرفي او مخفف حرفي.

د عارضي سکون له کبله مد په دوه ډوله دی :

مد عارض لسکون ، مد لين لازم

فرعي يا غيرطبعي مد په لاندی ډول په تفصيل سره ذکرکيږي.

١ –متصل مد :

کله چې د مد له تورو وروسته همزه راشي او د مد حرف او همزه دواړه په يوه کلمه کې وي ، پدغه صورت کې د مد حرف د شپږو حرکتونو په اندازه کش کول کيږي ،د حفص په نزد څلور يا پنځو حرکتو په اندازه کش کول کيږي اوحکم يې واجب دی لکه [: شَآءَ –جَآء –أَلْمَلآئِکَة].

وينو چې په « شَآءَ «کې د الف چې د مد حرف دی وروسته همزه راغلي ده.

۲ –منفصل مد :
کله چې د مد له حروفو وروسته همزه راشي او د مد حرف او همزه دواړه په یوه کلمه کې نه وي بلکي د مد حرف په یوه کلمه کې او همزه په بله کلمه کې راغلي وي منفصل (جلا) مد بلل کیږي ، چې د څلورو حرکتو نه تر پنځو حرکتونو پورې کش کول کیږي او حکم یې جایز دی لکه:

[مَآ أُنزِلَ – إِنَّآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْکَ]

۳ –مثقل کلمي مد:
کله چې د مد حرف او سبب یې (سکون) دواړه په یوه کلمه کې راغلي وي او د مد سبب شد لرونکي توري وي یا د مد د حرف وروسته مشدد حرف راغلی وي د کلمي مثقل مد په نامه یادیږي لکه:

[وَلاَ الضَّآلِّينَ – الْحَآقَّةُ]..

په « الضَّآلِّينَ » کې د الف چې د مد توری وروسته مشدد حرف چې لام دی راغلی دی.
ددی مد حکم لازم دی یعني د شپږو حرکتو پورې کش کول کیږي.
۴ –مخفف کلمي مد :
کله چې د مد د حرف وروسته د مد سبب د سکون لازم په توګه په یوه کلمه کې راغلي وي او د مد سبب مشدد نه وي د کلمي مخفف په نوم یادیږي.

سکون لازم دا چې د وقف او وصل دواړو حالاتو کې سکون اصلي وي تغیر نه کوي دا مد د قرآنکریم یوازې په یوه کلمه راغلی لکه [: ءالئن]

ددی مد حکم هم لازم دی د شپږو حرکتونو په اندازه کش کول کیږي.
۵ –مثقل حرفي مد :
کله چې د مد حرف او سبب یې(سکون) په یو د مقطعاتو حروفو کې راشي او سبب یې شد لرونکي توري وي د مثقل حرفي مد په نامه یادیږي. لکه : الم – طسم
د یاء څخه وروسته راغلی نون (السین) په میم مدغم شوي او یا باندې مد کول مثقل (درونډ) مد ګرځیدلی دی. پدې حروفو کې څکه مد وي چې (لام) یا (سین) کې د مد حرف ساکن ماقبل یې له خپله جنسه یعنی "الف" ساکن ماقبل یې زور او"ی" ساکنه ماقبل یې زیر او وروسته یې مشدد حرف راغلی دی چې ددی مد حکم هم لازم دی یعنی (مثقل حرفي لازمي مد هم ورته وایې) او د پنځوڅخه ترشپږو حرکتو پورې کش کول کیږي.
٦ –مخفف حرفي مد :
کله چې د مد له حرف څخه وروسته په یو د مقطعاتو حروفو کې سبب (سکون) راغلی وي او مشدد نه وي د مخفف حرفي مد په نامه یادیږي. لکه:
[ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ – ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّکْرِ –ن والقلم ومایسطرون].

پدې حروفو کې ځکه مد وي چې (قاف) یا (نون) یا(صاد) کې د مد حرف ساکن ماقبل یې له خپله جنسه یعنی "الف" ساکن ماقبل یې زور او"و" ساکن ماقبل یې پیښ او وروسته یې سکون راغلی دی. ددی مد حکم هم لازم دی تر شپږو حرکتونو پورې کش کول کیږي.

۷ –مد عارض لسکون :

کله چې د مد له حروفوڅخه وروسته سکون راشي او دغه سکون اصلي سکون نه وي بلکه د وقف له کبله یو حرف ساکن شوی وي نو دیته عارضي سکون وایي او مد ته یې عارض لسکون مد وایي، چې دا هم د دوه حرکتونو، څلورو حرکتونو او شپږو حرکتونو په اندازه کش کول کیږي او ددې مد حکم هم جایز دی یعنی پدی کې طول ، توسط او قصر جواز لري لکه:

[رب العالمينْ ، الکافرونْ، ان الله شدیدالعذابْ]

۸ ــ د لین لازم مد :

لین نرمی ته وایي چې دا صفت په دوو حروفو کې دی کله چې "واو" ساکن وي ماقبل یې زور لرونکی توری وي او یا "ي" ساکنه ماقبل یې زور لرونکی توری وي چې دغه "و" او "ی" ته د لین حروف وایې یعني کله چې "و" او یا "ی" ساکن ماقبل یی زور لرونکی توری وي نو پدې حالت کې مد کیږي که ددی مد سبب(سکون) اصلی وي د(لین لازم) په نامه یادیږي لکه: (کهیعص) چې د عین په حرف کې لین لازم دی اوحکم یی لازم دی یعنی طول یی د پنځوڅخه ترشپږو حرکتو اوتوسط یی تردونیموحرکتو پوری کش کول کیدای شي ، او که ددی مد سبب(سکون) عارضي یعنی د وقف له کبله وي د لین عارض لسکون په نامه یادیږي لکه : من خَوْفٍ – قریش –البیت چې ددی مد حکم جایزدی یعنی طول – توسط او قصر جواز لري.

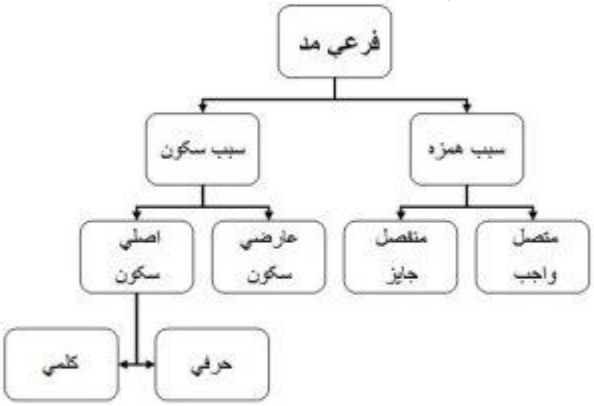

د طبيعي او فرعي مدونو د ډولونو لنديز:

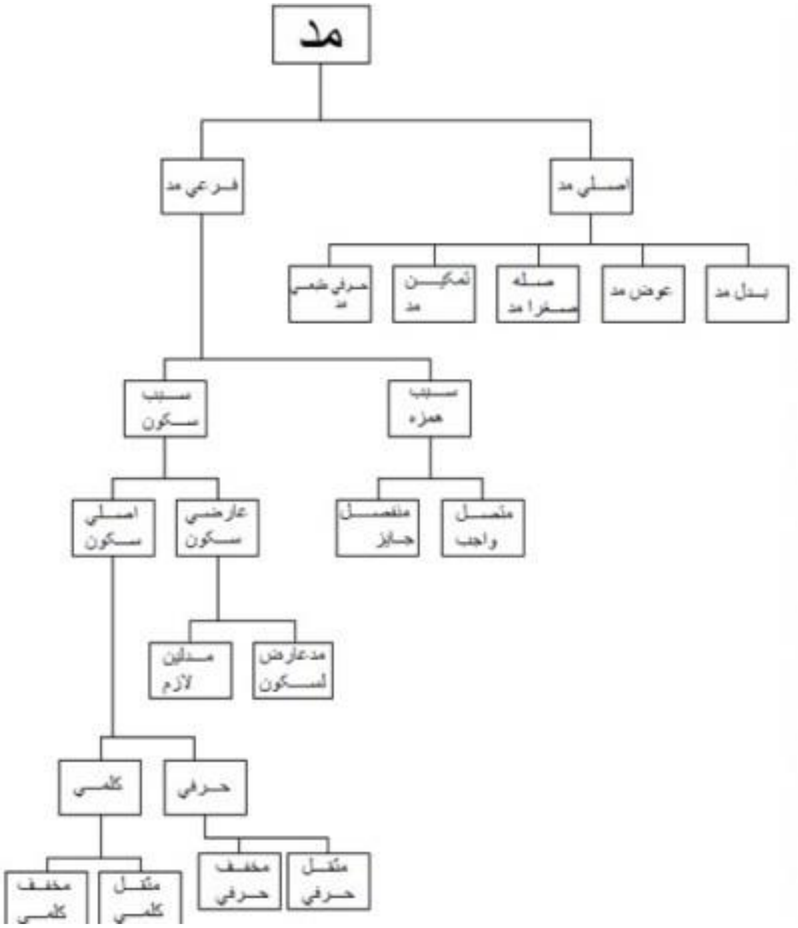

د «را» د حرف احكام:

۱ –د "را" توری كه چيری زور يا پيښ ولري يا د "را" حرف خپله ساكن مخكې حرف يې زور يا پيښ ولري نو پدې صورت كې تفخيم كيږي يعنى "را" ډكه تلفظ كيږي.

مثالونه : رَبُّكَ – رُزِقُواْ – مَّرْفُوعَةٌ – عُرْضة

۲ –كه د "را" حرف زير ولري يا "را" ساكنه او مخكې حرف يې زير ولري نو پدې صورت كې ترقيق كيږي "را" باريكه تلفظ كيږي.

رِحْلَةَ – فِرْعَوْنَ

۳ –كله چې "را" ساكنه او ماقبل حرف يې زير ولري او وروسته يې مستعليه حروف په يوه كلمه كې راشي نو پدې حالت كې "را" ډكه تلفظ كيږي يعني تفخيم پكې كيږي لكه:

[إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ،قِرْطَاسٍ]

اوکه چیرته "را" په یوه کلمه او حرف مستعلیه په بله کلمه کې راغلی وی پدی حالت کې "را" باریکه تلفظ کیږي یعنی ترقیق پکی کیږي لکه: فاصبرصبرا جمیلا.

۴ –کله چې "را"ساکنه ماقبل یې همزه وصل راغلی وي یا مخکی له "را" نه عارضي کسره راغلی وي پدې حالت کې هم "را" ډکه تلفظ کیږي یعنی تفخیم پکی کیږي لکه:

[أَمِ ارْتَابُوا –ارْجِعِي].

په پورته مثالونو کې مخکی له "را" څخه عارضي کسره یا وصلی همزه راغلی ده.

۵ –کله چې "را" ساکنه او ماقبل حرف یی هم ساکن وي نو د هغه ماقبل ماقبل ته ترجیح ورکول کیږي که د ماقبل ماقبل یی زور یا پیښ وي ډکه او که زیر وي باریکه تلفظ کیږي لکه: [وَالْفَجْرِ+ وَلَيَالٍ عَشْرٍ].

٦ –کله چې "را" ساکنه او ماقبل یی "ی" ساکنه راغلی وي نو پدې حالت کې هم "را" باریکه تلفظ کیږي یعنی ترقیق پکی کیږي لکه: خيْر، سيْر.

د حرف لام احکام:

١ –په لفظ جلاله (الله جل جلاله) کې که د لام نه مخکې حرف زور یا پیښ ولري تفخیم کیږي یعنی"لام" ډک تلفظ کیږي لکه : هُوَ اللَّهُ –نَارُ اللَّهِ الْمُوقَدَةُ

همدارنگه که د"لام" نه مخکې حرف ساکن وي له هغه مخکې حرف زور یا پیښ ولري پدې صورت کې هم د "لام" توری ډک ادا کیږي لکه : عَلَى اللَّهِ –واعْبُدُوا اللَّهَ.

٢ –که د "لام" نه مخکې حرف زیر ولري یا د "لام" نه مخکې حرف ساکن وي او د هغه نه مخکې حرف زیر ولري ترقیق کیږي یعنی "لام" باریک ادا کیږي لکه : [قُلِ اللَّهُمّ – وَيُنَجِّي اللَّهُ]

مګر لام (ال) بغیر له لفظ جلاله نه په نوروکلماتو کې په دوه ډوله دی:

١) –شمسي حروف) "ال" شمسي

٢) –قمري حروف) "ال" قمري

شمسي حروف هغه حروف دي چې کله (الف لام) پری داخل شي نو (لام) نه لوستل کیږي بلکې په وروستي حرف کې مدغم کیږي.

لکه :ألنَّاسُ، أَلطَّآمَّة – الشّمس– التّواب... اوداسی نور.

د شمسي "ال" د پيژندني علامه دا ده چې د لام نه وروسته حرف شد لرونکې وي.

قمري حروف هغه حروف دي چې کله (الف لام) پری داخل شي نو (لام) لوستل کیږي یعنې نه مدغمیږی لکه : ألْقَمَرُ، ألْعَلِيمُ – الخبیر– القیوم ... اوداسی نور

- ددې درسونو بیا کتونکی حافظ القرآن ښاغلی قاري صاحب وایي : زمونږ ګران استاد مرحوم قاضي صاحب محمدکریم حیدري په لاندی شعرکی په ډیرښه ډول بیان کړیدي.

د حلق شونډو ټول حروفونه
د لسان جیم ، یا، قافونه
قمري ګڼه جانانه

نورشمسي دي پرماګرانه

القمر الشمس ته ګوره

نورقیاس کړه زما وروره

لکه پټ ستوري په لمرکې

وي خوښکاري په قمرکی

القمرکی لام ښکاره دی

په الشمس کې پټ پنه دی

اوپه بل ځای کې یی په لنډ ډول داسی بیان کړیدي.

شین جمع غاښونه شمسي —– نور واړه قمري

یعنی شین له هغوحروفوسره یوځای چې په غاښونوکی اداکیږی شمسي حروف دی اوپاته نور قمري حروف دي چې دواړه (۱۴ – ۱۴) حروف کیږي.

یعنې شمسي حروف دا دی : (ت – ث – د – ذ – ر– ز–س –ش –ص –ض –ط –ظ –ل– ن.(

او پایې نور قمري حروف دي.

د همزه وصل احکام:

تعریف : همزه وصل هغه زیاته شوې همزه ده چې د ساکن حرف د لوستلو لپاره کارول کیږي ، په اول د کلمې کې لوستل کیږي او په مینځ د کلمې نه لوستل کیږي.

د قرآنکریم ځینی کلمات داسې وي چې لومړی حرف یې ممکن حرکت (زور،زیر،پیښ) لرونکی وي د دا ډول کلماتو د تلفظ په پیل کولو کې څه مشکل نه وي.

مګر په داسې صورت کې چه د کلمې لومړی حرف ساکن وي نو د هغه د تلفظ شروع غیر ممکنه وي نو باید د هغه د ابتداء لپاره د وصل همزه وکاروو تر څو وتوانیږو د کلمې لومړی حرف تلفظ کړای شو په همدې وجه د (و صل همزې) په نوم یادیږي.

یعنی د وصل د همزي په وسیله د کلمې لومړی ساکن حرف تلفظ کیږي.

همزه دوه قسمه ده : همزه وصل (ا) او همزه قطع (أ)

همزه وصل : هغه همزه ده چې کله د کلمې په پیل کې راشي تلفظ کیږي مګر کله چې د کلمې په مینځ کې راشي نه تلفظ کیږي.

د کلمې په پیل کې لکه :العمَّ ، المدرسة

د کلمې په مینځ کې لکه : ما اسْمُکَ

همزه قطع : هغه همزه ده چې په هر حالت کې تلفظ کیږي.

د وصل همزه په دریو کلمو اسم ، فعل او حرف کې واقع کیږي.

د همزه وصل حرکات:

۱ –حرف:

په قرآنکریم کې هغه حرف چې د وصل همزه اخلي حرف تعریف (الف ،لام) دی چې د وصل په حالت کې زور اخلي.

کله چې د وصل همزه په لام تعریف داخله شي د د ابتدا او پیل په حالت لوستل کیږي او په مینځ کې نه لوستل کیږي لکه دغه قول د الله سبحانه وتعالی :[التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَالسَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدونَ] (التوبه:۱۱۲).

وینو چې همزه وصل یوازې په (التَّائِبُونَ)لوستل او په نورو ټولو کلمو کې ساقطیږي او د فتحې (زور) حرکت اخلي

ملاحظه :کله چې همزه استفهام (د سوالیه همزه) په الف لام تعریف داخله شي نو همزه په الف مد بدلیږي لکه) : آللّهُ) په لقوله تعالی : [قُلْ آللّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللّهِ تَفْتَرُونَ] (فصلت :۴۴).

۲ –اسم:

د وصل همزه په سماعي او قیاسي اسماء داخلیږي ، او سماعي اسماء لس دي چې د هغه څخه اووه اسماء په قرآنکریم کې ذکر شوي دي لکه) : ابن،ابنت، اثنان، اثنتان، امرؤ، امرأة، اسم).

لکه دا قول د الله تعالی :[اِبْنَ مَرْيَمَ] (البقرة: ۸۷).

[اِبْنَتَ عِمْرَانَ] (التحریم: ۱۲).

قیاسي اسماء:

د خماسي فعل مصدر لکه : اِبتغاء – اِفتراء

د سداسي فعل مصدر لکه : اِستکبار

په اسماء کې د وصل همزه همیشه زیر لرونکي وي.

۳ –فعل:

د اسم او حرف پرته د قرآنکریم نورې کلمې د فعل دي ،د فعل د کلمې دریم حرف ته ګورو کهچېرې د فعل د دریم حرف حرکت زور یا زیر لرونکی وي نو د وصل همزه مکسوره (زیر لرونکی) وي او که د فعل دریم حرف مضموم (پیښ لرونکی) وي نو د وصل همزه به هم مضمومه وي لکه:

قوله سبحانه وتعالی :[اِهدِنَا الصِّرَاطَ المُستَقِيمَ] (الفاتحة).

و قوله سبحانه وتعالی :[اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لاَ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ] (التوبة: ۸۰).

و قوله سبحانه وتعالی :[أُدْخُلُواْ الْجَنَّةَ لاَ خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلاَ أَنتُمْ تَحْزَنُونَ].

لسم درس – د حروفو صفات

د حروفو صفات

صفات د صفت جمع ده او صفت د حرف د ادا په وخت کې داسې کیفیت دی چې له بل حرف سره یې فرق وشي د حروفو د صفاتو یوه ګټه همدا ده چې د یو شان مخرج یا قریب المخرج حروفو فرق وشي.

د صفاتو په شمير کې د علماؤ اختلاف دی چې ځينې علماء شمير اوولس (۱۷) او د ځينې په نزد څلويښت او څلور څلويښت دي .دلته هغه قول چې شمير يې اوولس دی تر مطالعې لاندې نيول شوی دي.

صفات په دوه برخو ويشل شوي دي متضاد او غير متضاد.

متضاد صفات: متضاد هغه صفات دي چې د هغه لپاره ضد وي او دا پنځه صفات دي چې له ضد سره يې لس صفات کيږي.

غير متضاد صفات : غير متضاد هغه صفات دي چې د هغه لپاره ضد نه وي او دا اووه صفات دي.

متضاد صفات :متضاد صفات پنځه دي چې له ضد سره يې لس کيږي لکه په لاندې جدول کې:

استعلاء (مستعليه)	ضد	استفال (مستفله)
شدت (شديديه)	ضد	رخوت (رخويه)
جهر(جهريه)	ضد	همس (مهموسه)
اطباق (مطبقه)	ضد	انفتاح (منفتحه)
اذلاق (مذلقه)	ضد	اصمات (مصمته)

۱ –استعلاء(مستعليه): په لغت کې لوړوالي ته وايي او په علم تجويد کې د ژبې پورته کيدل دي وتالو ته د حرف د اداکولو په وخت کې او کوم حروف چې دا صفت لري اوچت او ډک ادا کيږي.

داسې چې د اداڎکولو په وخت کې دډژبې بيخ پورته تالوڎته لوړيږي د لوړېدو له کبله دا توري ډک تلفظ کيږي.

حروف يې اووه دي چې پدې جمله کې جمع شوي) **خص ضغط قظ**).

۲ –استفال (مستفله : (په لغت کې ټيټوالي ته وايي او په علم تجويد کې د ژبی ټيټوالی دی له پاس تالوڅخه د حرف د ادا کولو په وخت کی، يعنې د ادا کولو په وخت کې د ژبې بيخ تالو ته نه لوړيږي له دې کبله دا توري نرم تلفظ کيږي.

حروف يې ۲۲ دي) **ء ب ت ث ج ح د ذ ر ز س ش ع ف ک ل م ن ه و ي ا**) ،او کوم حروف چې دا صفت لري نازک او نرم ادا کيږي.

۳ –شدت : په لغت کې سختي يا قوت ته وايي او په علم تجويد کې د صوت يا غږ بندېدل دي د حرف د ادا کولو په وخت کې او کوم حروف چې دا صفت لري په سختی سره ادا کيږي.

يعنې د ادا کولو په وخت کې په مخرج کې آواز په سختی سره ودريږي او د آرامتيا په وخت کې آواز ورباندې بنديږي.

حروف يې اته دي چې په) **أجد قط بکت** (جمله کې جمع شوي دي.

۴ –رخوت : په لغت کې سستوالي يا نرمۍ ته وايي او په علم تجويد کې جريان د صوت دی د حرف د ادا کولو په وخت کې او کوم حروف چې دا صفت لري په کمزورۍ او نرمۍ سره اداکيږي، يعنې د ادا کولو په وخت کې په مخرج کې آواز جريان پيدا کوي.

حروف يې ۱٦ دی له **ث ح خ ذ ز س ش ص ض ظ غ ف هـــ و ي ا**) څخه عبارت دي.

۵ –جهر :په لغت کې ښکاره والي يا اعلان ته وايي او په علم تجويد کې د ساه بندېدل دي د حروفو د ادا کولو په وخت کې او ضد يې همس دی.

يعنې د ادا کولو په وخت کې په مخرج کې آواز يا کاملا بند شي او يا يوه برخه د هغه بنده شي.

حروف يې (**عظم وزن قاري ذي غض جد طلب**) جمله کې جمع شوي دي.

کله چې نوموړي حروف ساکن او يوه زور لرونکي همزه وربانديې داخله شي نو ساه يا کاملا بنديږي او يا يې يوه برخه بنديږي نو که ساه کاملاً بنده شوه مونږ وايو چې پدې حرف کې د جهر صفت ډير قوي دی او که يې يوه برخه بنده شوه نو وايو چې پدې حرف کې د جهر صفت متوسط دی او که له هغه نه هم لږ بنده شي نو وايو چې د جهر صفت ضعيف دی.

٦ –همس(مهموسه): په لغت کې پټوالی يا کرار ويلو ته وايي او په علم تجويد کې د ساه جريان دی د حرف د ادا کولو په وخت کې، يعني د ادا کولو په وخت کې په مخرج کې ساه نه بنديږي بلکه جاري وي او په آواز کې يو ډول ښکته والی راځي چې ښه مثالونه يې لکه اَسلفتم ، اهدنا ، واشکرولی او داسی نور.

حروف يې لس دی چې عبارت دی له (**فحثه شخص سکت**).

٧ –اذلاق : په لغت کې تيزی ته وايي او په علم تجويد کې کوم حروف چې دا صفت لري د ژبې له ارخ او شونډو نه په تيزی اوآسانۍ سره ادا کيږي.

حروف يې شپږ دی چې عبارت دی له (**فر من لب**).

٨ –اصمات (مصمته): په لغت کې چوپوالی ته وايي او په علم تجويد کې کوم حروف چې دا صفت لري د تلفظ په وخت کې ثقيل او سخت ادا کيږي.

حروف يې ٢٣ دی عبارت دی له (**جز غش ساخط صيد ثقة إذ وعظه يحضک**).

٩ –اطباق : په لغت کې تماس او نښليدو ته وايي او په علم تجويد کې کوم حروف چې دا صفت لري د حروفو د ادا په وخت کې د ژبې مينځ د پورته تالو سره نښلي.

حروف يې څلور دي:

(**ص ض ط ظ**).

١٠ –انفتاح (منفتحه): په لغت کې خلاصوالی يا بيلوالي ته وايي او په علم تجويد کې د ژبې خلاصوالی دی له پاس تالو څخه د حرف د ادا کولو په وخت کې او کوم حروف چې دا صفت لري د حروفو د ادا په وخت کې ژبه له تالو نه جلا وي.

حروف يې ٢٥ دي (**من أخذ وجد سعة فزکا حق له شرب غيث**).

غير متضاد صفتونه:

غير متضاد صفتونه اوه دي انحراف ،قلقله ،لين ،صفير،تکرير،تفشي او استطالت

١ –انحراف : په لغت کې کوږوالي ته وايي او په اصطلاح کې د حرف ميلان دی د ژبې له نوک څخه دا صفت د "ل" او "را" په حروفو کې دی چې د ادا په وخت کې د خپل مخرج څخه کم کوږوالي پيدا کوي.

٢ –قلقله : په لغت کې حرکت او خوځښت ته وايي.

د قلقلې د حروفو صفت دا دی چې د سکون په حالت کې د هغې د تلفظ پر مهال په مخرج کې خوځښت رامينځته کيږي د قلقلې حروف پنځه دي چې په (قطب جد) کې جمع شوي دي.

د قلقلې اقسام:

قلقله د ادا کولو له مخکې درې قسمه ده:

قلقله کبری : کله چې د قلقلې حرف مشدد وي او په آخر د کلمې واقع شوی وي هلته لويه قلقله تر سره کيږي لکه دغه قول د الله سبحانه وتعالی : [يَسْأَلُونَكَ عَنِ الأهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ] او [قَالُواْ الآنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ].

قلقله وسطی:

کله چې د قلقلې حرف ساکن وي په آخر د کلمې واقع وي او وقف وربانديې شوی وي او مشدد نه وي نو متوسطه قلقله ادا کيږي ،لکه دا قول د الله تعالی : [قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ].

قلقله ضغری : کله چې د قلقله حرف ساکن وي په مينځ د کلمې کې راغلی وي کوچنی قلقله تر سره کيږي لکه دا قول د الله تعالی : [فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِندَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ]

۳ –لين : د لين معنې ده سهولت او نرمي او دا حروف د ادا په وخت له مخرج ښخه په نرمۍ سره ادا کيږي.

حروف يې دوه دی (واو، يا) چې خپله ساکن وي ماقبل يې مفتوح (زور) لرونکی توری وي.

لکه :(خوف، صيف، قريش... او داسې نور)

۴ –صفير : د صفير معنی دا ده چې د دغو حروفو د تلفظ پر مهال د شپيلۍ د آواز په شان آواز غوږ ته رسيږي له همدې کبله هغه ته صفيريه حروف وايې چې له "ص ز س"حروفو ښخه عبارت دي.

۵ –تکرير : دا صفت يوازې په "ر " کې ليدل کيږي چې د ادا په حالت کې يو ډول لړزه پيدا کيږي ،يعنی د ادا په وخت ژبه رپيږي پداسې ډول چې "را" تکرار تلفظ نشي.

۶ –تفشي : په لغت کې شيندلو ته وايې دغه صفت د" ش" د حرف دی چې ددې توری د ادا کولو په وخت کې آواز په خوله کې خپريږي.

۷ــ استطالت :په لغت کې اوږدوالي ته وايي او دا صفت لرونکی توری يواځې د "ض" حرف دی چې د ادا په وخت کې د مخرج له شروع تر پايه تول اضراس غاښونه نيسي.

د ځينو مشابح حروفو تر مينځ توپير

د «ذ» او «ز» ترمنځ فرق :

د «ذ» مخرج: کله چې د ژبې نوک د پاسنيو ثناياغاښونو له څوکې سره ولګيږي د "ذ" توری اداکيږي.

د «ز» مخرج: کله چې د ژبې څوکه دلاندنيو ثناياغاښونو د بيخ سره ولګيږي د" ز" توری اداکيږي نو ويلای شو چې د «ذ» په ادا کې د ژبې څوکه بيرون خواته راوځي ولی د «ز» په تلفظ کې نه راوځي.

او «ز» حرف د سفير صفت لري چې مخکې بيان شو د شپيلۍ په شان آواز لري.

د «ث» او «س» تر منځ فرق :

د «ث» او «س» حروفو تر منځ همداسې فرق دی لکه د «ذ» او «ز» تر مينځ چې موجود ؤ ځکه «س» د «ز» له مخرج ښخه ادا کيږي او د صفير صفت لري پداسې حال کې چې «ث» د «ذ» له مخرج ښخه ادا کيږي د همس صفت او رخوت په هغه کې واضح دی.

د «ظ» او «ض» تر منځ فرق :

د «ظ» مخرج: هرکله چې د ژبې د نوک زياته برخه د پاسنيو ثنايا غاښونو له څوکې سره ولګيږي د "ظ" حرف اداکيږي.

د «ض» مخرج: کله چې د ژبې يوا ړخ د پاسنيو اضراس غاښونو سره ولګول شي د«ض» تورى تلفظ کيږي البته له چېپې خوا څخه يې ادا کول آسانه دي ،نو ځکه د ظا مخرج له ض نه لرې دی.

او بل دا چې د «ض» حرف د استطالت صفت لري چې بل په هيڅ کوم حرف کې دا صفت نشته.

«هغه حروف چې همشيه ډک يا مفخم تلفظ کيږي اومستعليه حروف ورته وايي اووه دي (خص ، ضغط ، قظ)

د «س» او «ص» تر منځ فرق :

کله چې د ژبې څوکه د لاندنيو ثناياوو د داخل طرف سره ولګول شي نو د "ز،س،ص" توري ادا کيږي خو دومره توپير شته چې د" ص" حرف د استعلاء د صفت د لرلو له کبله ډک ادا کيږي او د " ز " او" س " حروف تش يا باريک ادا کيږي.

د قرآنکريم په تلاوت کې ځينې خپرې غلطي

د قرآنکريم په تلاوت کې ځينې خپرې غلطې (اخطاء الشائعة في تلاوة القرآن):

سورة الفاتحة:

١ –ځينې خلک د الله تعالى په دغه قول » مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ «کې د» مالکِ «په کلمه کې د (کاف) حرف ساکن تلفظ کوي حال دا چې زير لري.

٢ –ځينې خلک د الله تعالى په دغه قول » إِيَّاكَ نَعْبُدُ وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ «کې د» نَعْبُدُ «په کلمه کې د (دال) حرف ساکن تلفظ کوي حال دا چې د (دال) حرف پيښ لري.

سورة البقرة:

٣ –ځينې خلک د الله تعالى په دغه قول [فَانفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْناً] (البقره:٦٠) آيت کې د » عَشْرَةَ « په کلمه کې د (شين) حرف چې ساکن دی په زور سره يې تلفظ کوي چې داسې ويل غلط دي.

٤ –ځينې خلک د الله تعالى په دغه قول [وَلاَ تَعْثَوْاْ فِي الأَرْضِ مُفْسِدِينَ](البقره:٦٠) آيت کې د» تَعْثَوْاْ «په کلمه کې د (ثاء) په پيښ سره تلفظ کوي (تعثُوا) حال دا چې زور لري . زور سره يې تلفظ کوي چې داسې ويل غلط دي.

سورة النساء:

٥ –ځينې خلک د الله تعالى په دغه قول [هَاأَنتُمْ هَؤُلاء جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَمَنيُجَادِلُ اللّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ] (النسأء:١٠٩) آيت کې د » يُجَادِلُ «په کلمه کې د (لام) حرف ساکن تلفظ کوي (تعثُوا) حال دا چې د (لام) حرف بيښ لري

.

سورة المائدة:

٦ –ځينې خلک د الله تعالى په دغه قول [وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلاَّ مَا ذَكَّيْتُمْ](النسأء:١٠٩) آيت کې د» السَّبُعُ «په کلمه کې د (باء) حرف چې مشدد زور لرونکی دی په پيښ سره يې تلفظ کوي (السُّبُعُ) چې داسې ويل غلط دي.

سورة الأنعام:

٧ –ځينې خلک د الله تعالى په دغه قول [وَجَعَلُواْ لِلّهِ شُرَكَاء الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ](الأنعام:١٠٠) آيت کې د » الْجِنَّ «په کلمه کې د (نون) حرف په پيښ سره تلفظ کوي (الْجِنُّ) حال دا چې د (نون) حرف زور لري.

٨ –ځينې خلک د الله تعالى په دغه قول[وَمِنَ الأَنْعَامِ حَمُولَةً وَفَرْشاً](الأنعام:١٤٢) آيت کې د» **حَمُولَةً** « په کلمه کې د (حاء) حرف په پيښ سره تلفظ کوي حال دا چې زور لري.

۹ –ځیني خلک د الله تعالی په دغه قول [ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ مِّنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ](الأنعام:۱۴۳) آيت کې د » الْمَعْزِ «په کلمه کې د (عين) حرف په زير سره تلفظ کوي حال دا چې)عين) ساکن دی.

۱۰ –ځیني خلک د الله تعالی په دغه قول [قُلْ إِنَّنِي هَدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ دِيناً قِيَماًمِّلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفاً وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ](الأنعام:۱٦۱) آيت کې د » قِيَماً «په کلمه کې د (قاف) حرف چې زير لري او د (ياء) حرف زور لري او مشدد نه دی ، چې مشدد لوستل يې غلط دي.

سورة الأعراف:

۱۱ –ځیني خلک د الله تعالی په دغه قول [قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْؤُوماً مَّدْحُوراً](الأعراف:۱۸) آيت کې د « مَذْؤُوماً » په کلمه « مَذْمُومًا » يعني په ميم سره يې تلفظ کوي او د « مذموما » کلمه د سوره اسراء په (۱۸او ۲۲) ايت ذکر شوی ده.

۱۲ –د الله تعالی په دغه قول [تَتَّخِذُونَ مِن سُهُولِهَا قُصُوراً وَتَنْحِتُونَ الْجِبَالَ بُيُوتاً](الأعراف:۷۴) آيت کې ځيني خلک د « الْجِبَالَ » نه مخکې (من) زياتوي (من الْجبلَ) يې تلفظ کوي ، حال دا چې دا کلمات په سوره الحجر او سوره نحل کې ذکر شوي دي.

۱۳ –ځیني خلک د الله تعالی په دغه قول [فَلَمَّا أَثْقَلَت دَّعَوَا اللّهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحاً لَّنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ](الأعراف:۱۸۹) آيت کې د » دَّعَوَا «په کلمه کې د (دال، عين) حروفو ته پيش ورکوي حال دا چې دواړه زور لري.

په رسم المصحف کې ځيني خپرې غلطۍ:

۱ –کوم ځای کې چې د (واو) حرف د پاسه (کوچنی الف) ليکل شوی وي د الف مد معنی لري لکه:

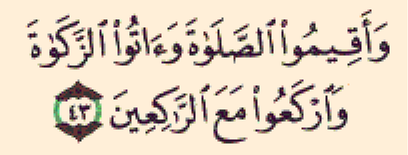

چې داسې لوستل کيږي : وَأَقِيمُواْ الصَّلاَةَ وَآتُواْ الزَّكَاةَ وَارْكَعُواْ مَعَ الرَّاكِعِينَ

۲ –کوم ځای کې چې د (واو) د حرف وروسته د پاسه کوچنی الف ليکل شوی وي نو د واو مد معنی لري يا د واو د ودريدو معنی لري لکه:

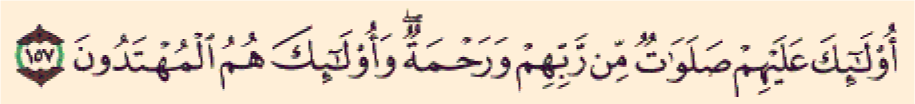

چې داسې لوستل کيږي : أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ (القرة : ۱۵۷).

۳ –کچيرې د حرف (واو) سره بل کوچنی واو ليکل شوی وي نو واو په مد دلادل کوي لکه:

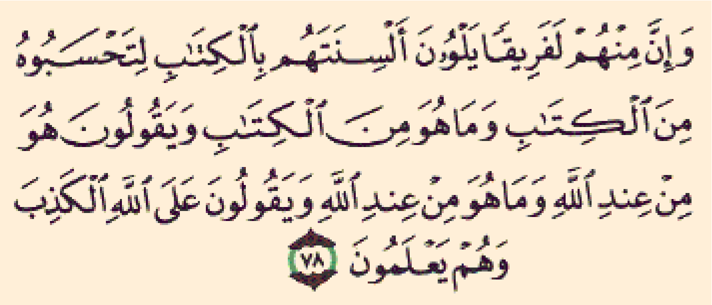
وإن منهم لفريقا يلوون ألسنتهم بالكتب لتحسبوه
من الكتب وما هو من الكتب ويقولون هو
من عند الله وما هو من عند الله ويقولون على الله الكذب
وهم يعلمون ٧٨

چې داسې لوستل کیږي : وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُونَ أَلْسِنَتَهُم بِالْكِتَابِ (ال عمران :٧٨).

۴ –همدارنګه (تلوا):

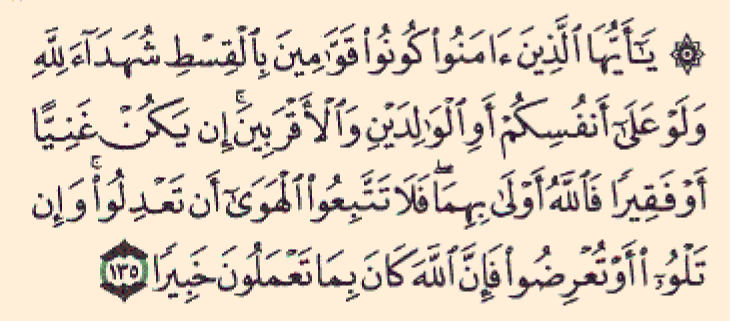
يأيها الذين ءامنوا كونوا قومين بالقسط شهداء لله
ولو على أنفسكم أو الولدين والأقربين إن يكن غنيا
أو فقيرا فالله أولى بهما فلا تتبعوا الهوى أن تعدلوا وإن
تلوا أو تعرضوا فإن الله كان بما تعملون خبيرا ١٣٥

وَإِن تَلْوُواْ أَوْ تُعْرِضُواْ فَإِنَّ اللّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا (السناء :١٣٥).

همداسې:

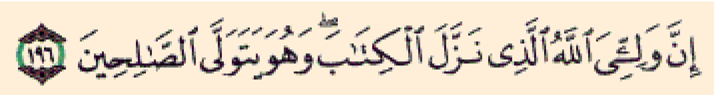
إن ولـي الله الذي نزل الكتب وهو يتولى الصلحين ١٩٦

[إِنَّ وَلِيِّيَ اللّهُ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ] **لوستل کیږي**

همدارنګه:

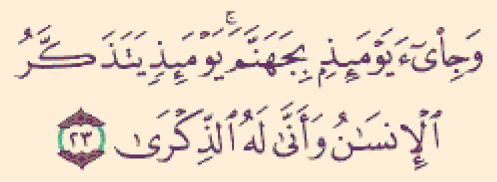
وجاىء يومئذ بجهنم يومئذ يتذكر
الإنسن وأنى له الذكرى ٢٣

چې داسې لوستل کیږي:

[وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ وَأَنَّى لَهُ الذِّكْرَى]

د وقف او وصل احکام

د وقف او وصل پیژندل یو له اهمو مباحثو دعلم التجوید څخه دي چې د قرآنکریم لوستونکي يې باید په پوره اهتمام په نظر کې ونیسي .

حضرت علی رضی الله عنه د (وَرَتِّلِ الْقُرآنَ تَرْتِيلاً) په تفسير کې ويلي (هو تجويد الحروف، ومعرفة الوقوف) يعنې : ددې مطلب د حروفو تجويد او د وقفونوپيژندل دي .

ابن الأنباري وايي: چه وقف او وصل پيژندل ډيرضروري دي په خاصه توګه دهغه چا لپاره چې د قرآنکريم په معنی نه پوهيږي نوهغه به يې په فواصلو پيژني نو ويلای شو چې (د وقف او وصل پيژندل) د قرآن د تعليم لومړي واجب دي .

د وقف تعريف :

وقف په لغت کې ودريدو او ځنډ کولو ته وايي ، او د تجويد په اصطلاح کې د کلمې په آخر باندې د ساه او آواز بندول او وروسته قرائت ته ادامه ورکول د وقف په نامه ياديږي .

د وقف اقسام :

په عمومي توګه وقف په دری ډوله دی : اضطراري ، اختياري او اختباري .

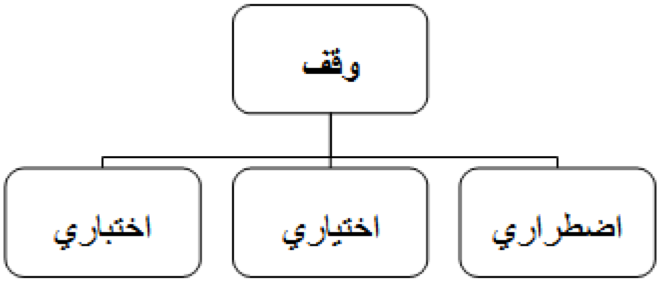

وقف اضطراري :

وقف اضطراري هغه وقف دی چې د يو غير اختياري سبب له مخې مينځته راشي لکه : د تنفس تنګوالی يا ستړيا، ټوخی ، پرنجی او نور .

وقف اختياري :

په يوه کلمه باندې وقف اختياري عبارت له هغه وقف څخه دی چې قاري د کوم غدر پرته پخپل اختيار او اراده هغه تر سره کوي .

وقف اختباري : هغه وقف دی چې زده کوونکی په يو عبارت باندې د معلم په غوښتنه تر څو زده کوونکی و آزمايي وقف وکړي .

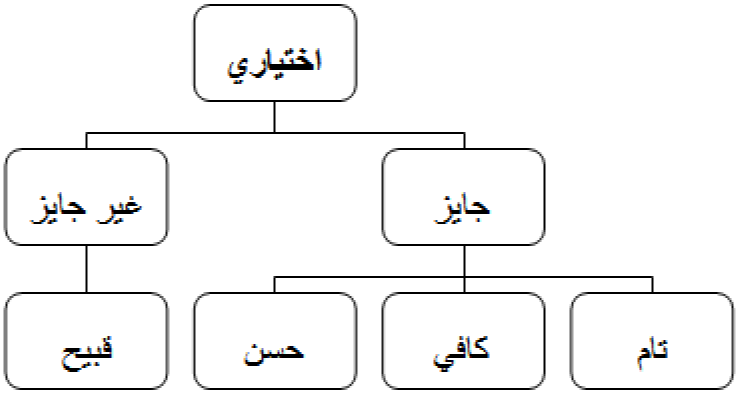

وقف تام :

وقف تام په يو كلمه باندې هغه وقف دی چې معنی پوره شي او د راتلونكي سره هيڅ لفظي او معنوي تعلق ونلري ، لكه د سورتونو په آخر باندې وقف ، د قصې په پای کې وقف ، د مؤمنانو او كافرانو د صفاتو په آخر او يا د جنت او ذوزخ د ذكر په پای کې او يا د نورو داسې موضعاتو په پای کې وقف كول چې د هغه موضوع پای وي .

حكم : وقف كول حسن دي .

مثال : [أُوْلَئِكَ عَلَى هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ + إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُواْ سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ] (البقرة 5–6) (المثال الأول)

وقف كافي :

وقف كافي په يوه داسې موضوع باندې وقف كولو ته وايي چې د راتلونكې موضوع سره معنوي تعلق ولري نه لفظي ، يعني په معنې کې يو له بله تعلق لري مګر په لفظ کې يو بل سره څه تعلق نلري .

حكم : وقف او وصل دواړه جايز دي .

مثال : وقف كول په (الْبَيْتِ) باندې په دغه قول د الله تعالى [فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ + الَّذِي أَطْعَمَهُم مِّن جُوعٍ وَآمَنَهُم مِّنْ خَوْفٍ] (قريش 3–4)

ځكه چې ماقبل د مابعد سره په معنى کې تعلق لري مګر په لفظ او اعراب کې پيوستون او تعلق نلري .

وقف حسن :

په يو داسې موضوع او عبارت باندې وقف كولو ته وايي چې معنى يې پوره وي مګر راتلونكي موضوع د معنى پوره كېدو لپاره مخكې موضوع ته اړتيا ولري .

حكم : څرنګه چې معنى يې پوره (حسن مفيد) ده ، وقفورباندې پكار دی او د ادامه په حالت کې يې له راتلونكي موضوع سره اعاده او تكرار پكار نه دی ، مګر دا چې د آيت سره وي او د آيت په سر به مطلق وقف تر سره كيږي كه څه هم معنوي او لفظي تعلق ولري ځكه چې د آيت په سر باندې وقف كول سنت دي .

وقف غير جايز :

وقف غير جايز داسې وقف دی چې قاري په داسې عبارت باندې وقف وكړي چې معنى يې پوره شوې نه وي او د راتلونكي عبارت سره لفظي او معنوي تلق ولري .

حکم : جایز نه دی مګر دا چې ضرورت وي لکه : د نفس تنګي ، توخی ، پرنجی او نور . نو کله يې چې اضطراري وقف وکړ په هغه باندې اعاده کول واجب دي .

وقف قبیح :

په کوم داسې عبارت باندې وقف کول چې راتلونکي عبارت سره لفظي او معني تعلق ولري او په معنی کې قبیح غلطي رامینځته کوي وفف قبیح بلل کیږي .

حکم : د ضرورت پرته حرام دی او که اضراراً وقف وشی اعاده يې واجب ده .

د وقف کولو طریقه :

په آخر د کلمې باندې دریدل یا وقف په څلورو طریقو تر سره کیږي

۱– وقف ابدال :

(بدلول) د وقف په حالت کې د کلمې آخري توری په بل توري بدلیږي

الف) : کله چې آخر دکلمې تاء (ة) وي د وقف په حالت کې په (ه) بدلیږي لکه : (رَحْمَةً – رَحْمَهْ)

ب) : هغه کلمات چې په تنوین (دوه زورونه) ختم شوی وي د وقف په حالت کې په مدي الف بدلیږي لکه : (حِساباً – حِسابا) او که چیرته په (دوه زیرونو او دوه پیښونو) باندې ختم شوی وي آخري حرف یی ساکن کیږي.

۲– وقف اسکان :

(ساکن کول) د ابدال او مفتوح تنوین نه بغیر په نورو ټولو کلماتو کې د وقف په حالت کې د کلمې د آخري توري څخه حرکت لرې کیږي او ساکن ګرځول کیږي لکه : يَوْمُ ___ يَوْمْ

۳– وقف روم :

په کوم حرف چې وقف تر سره کیږي د هغه حرف دریم حصه ادا کول په ټیټ او خفیف آواز چې تنها قاري ته نږدې کس يې واوري د وقف روم په نوم یادیږي ، دا طریقه یوازې د مضموم (پیښ لرونکي) او مکسور (زیر لرونکي) حرف لپاره هغه که منون وي او که نه جایزه ده .

لکه :

من قبلُ ط – غفورُ ط – عَرْشُكِ – ﴿لَفِي خُسْرٍ

۴– وقف اشمام :

د وقف شوې حرف د ساکن کولو وروسته ، شونډې د ضمه (پیښ) په شان را ټولول پرته له دې چې د ضمه اواز واورېدل شي د وقف اشمام په نوم یادیږي .

چې یوازې لیدونکی يې حس کولای شي او وقف اشمام یوازې په مضموم (پیښ لرونکی) حرف تر سره کیږي په زور او زیر لرونکو حروفو کې نه تر سره کیږي لکه :

[إِيَّاكَ نَعْبُدُ وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ] .

یادونه :

د وقف روم فائده دا ده چې تر څو اورېدونکی د کلمې د آخري حرف حرکت تشخیص کړای شي .

د وقف اشمام فائده دا ده چې لیدونکی شخص ته د کلمې د آخرې حرکت ښودل دي .

یادونې وړ ده چې غیر ماهر قاریان به د دغو دوو طریقه څخه کمه استفاده کوي او یا به هغه په کامله توګه ترک کوي ځکه د دغو طریقو عملي کول څه مشکل او باریک دی په خاصه توګه د روم طریقه ، د ماهر قاریانو پرته نور په اشتباه کې لویږي .

د وقف نښې :

د هري ژبې ویونکی چه کله خبرې کوي نو چیرته دریږي او چیرته نه دریږي ،کله ډیر او کله لږ ایساریږي او په دریدو او نه ودریدو کې د خبرې پوره بیان او په مفهوم کې یې ډیر لوی دخل دی .

نو ضروري خبره ده چې ددی عظیم کتاب لوستونکی ددې رموزو یا علائمو پوره خیال وساتي او دغه علایم چې اهل علمو د دریدو او نه دریدو نښې مقررې کړې دي په لاندې ډول دی :

د وقف او وصل علائم

شمیره	علامه	مطلب	تفصیل
۱	○	آیت	چېرته چې خبره پوره شي هلته وړه غونډې دایره وي چې دې دایره ته آیت وایې دا د وقف تام علامه ده پدی ودریدل پکار وي .
۲	م	وقف لازم	په دې ځای کې درېدل لازمي دي ، د نه درېدلو په صورت کې په معنی کې خلل راځي .
۳	ط	وقف مطلق	دا د وقف مطلق نښه ده پدې باندې مطلقاً دریدل پکار دي .
۴	ج	وقف جایز	دا د جایز وقف نښه ده دلته دریدل غوره دی او نه دریدل جایز دي .
۵	ز	وقف مجوز	دلته وقف او وصل دواړه جایز دي مګر وصل د وقف په نسبت غوره او قوي دی .
۶	ص	وقف مرخص	د رخصت ورکړ شوي وقف نښه ده چې دلته د نفس تنګی په وجه وقف رخصت دی یعنې که څوک ستړي شي وقف جایز دی او د هغه پرته وقف نه کول غوره دي .
۷	ق	قد قیل	دا د (قیل علیه الوقف) خلاصه دلته دریدل پکار نه دي
۸	ک	کذالک (همدارنګه)	کومه علامه چې مخکې تیره شوي وي دلته هم همغه ګڼل پکار دي .
۹	قف	ودریږه	دا علامه هلته پکاریږي چې د لوستونکی د پیوستی وینا احتمال وي .
۱۰	لا	وقف نشته	دا علامه کله د آیت د پاسه لیکل شوی وي او کله د عبارت د ننه وي که د عبارت د ننه وي هلته دریدل بالکل نشته او که د ایت د پاسه وي پدی کې اختلاف دی ځینی وایې دریدل روا دي ځینی بیا وایې نه دریدل رواه دي خو که ودریږي یا ونه دریږي په مطلب کې کوم خلل نه راځي .
۱۱	قلی	قیل لا وقف علیه	ځینې علماء وایي چې دلته وقف نشته .
۱۲	صل	یوصل (پیوسته کول)	دلته وصل او وقف دواړه جایز مګر وصل غوره دی .
۱۳	صلی	الوصل اولی	دلته وصل غوره دی مګر وقف هم جایز دی .
۱۴	وقفه	د سکتې علامه	دا د اوږدې سکتې علامه ده دلته د سکتې په نسبت ډیر دریدل پکار دي لیکن چه نفس جاري وي .

۱۵	س	سکته	دا د سکتې نښه ده دلته لږ وخت درېدل پکار دي خو تنفس به باقی وي (آواز به بندوي لیکن ساه به نه ماتوي).
۱۶	.·.	معانقه	د معانقې د وقفونو معنی دا ده چې کچېرې په اول باندې ودرېدې او وقف دې وکړ نو په دوهم به تیرېږي وصل به کوي او که په اول کې دې وصل وکړ په دوهم کې به وقف کوي .

سکت :

تعریف :

سکت په لغت کې (د آواز بندولو) ته وايي او په اصطلاح کې د آواز قطع کول پرته د ساه له اخیستلو څخه (آواز به بندوي لیکن ساه به نه ماتوي).

حکم :

سکت د دوو حرکتونو په اندازه کول واجب دي .

سکت د (س) او یا هم (سکته) په علامه ښودل شوی وي .

په قرآنکریم څلور سکته تر سره کیږي .

۱– سوره الکهف آیت :۱ .

۲– سوره یس آیت : ۵۲ .

۳– سوره قیامة آیت : ۲۷ .

۴– سوره المطففین آیت : ۱۴ .

قطع :

تعریف :د قرآنکریم د قرآئت پای ته رسول او په بل کار مشغولېدل د تجوید په اصطلاح قطع بلل کیږي .

قطع یوازې په آخر د آیت کې تر سره کیږي ، په مینځ د آیت صحیح نه ده او د کلمې په مینځ قطع کول جواز نلري .

نون قطني :

د وصل په حالت کې کچېرې د تنوین نه وروسته د وصل همزه راشي نو تنوین په نون مکسوره سره بدلیږي چې همدې نون ته نون قطني وايي چې په قرآنکریم د کوچني (ن) په شکل لیکل شوی وي .

مثال :

تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ن ، الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلاً وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ (الملک : ۱،۲) .

د سورت فاتحه (الحمدلله) تجوید

عملي مثال

د سورت فاتحې (الحمدلله) تجوید څکه مهم دی چې په هر لمانځه کې لوستل کیږي چې د تجوید ځینې احکام یې په لاندې ډول دي:

الْحَمْدُ لِلّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

د [الْحَمْدُ] په سر کې همزه، همزه وصل ده چې د لام سره جنګیږي ، په [رَبِّ] کې (راء) توری ډکه لوستل کیږي او (باء) مشدد لوستل کیږي.

د (دال) حرف پیښ لري چې باید دومره اوږد نشي چې د (واو) پشان تلفظ شي چې [الحمدو] وویل شي.

د [ح، ع] حروف د ستوني له وسط څخه راوځي.

په [الْعَالَمِينَ] کې د الف په توري کې طبعي مد دی څکه الف د مد حرف دی مخکې حرف یې (ع) دی زور لري چې د دوو حرکتونو په اندازه کش کول کیږي.

په [الْعَالَمِين] کې د وقف په حالت کې د سکون له کبله عارض مد دی چې د یاء حرف دوه یا څلور یا شپږ حرکته کش کول کیږي څکه چې د مد د حرف (یاء) وروسته سکون (نْ) راغلی دی چې قصر او مد دواړه پکې جایز دي.

الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

د [الرَّ] په سر کې همزه وصل ده چې د (راء) سره جنګیږي او (راء) مشدده لوستل کیږي ، لام نه لوستل کیږي څکه د لام وروسته شمسی حرف راغلی دی ، هر ځای مو چې د لام وروسته مشدد حرف لیدلو هغه شمسي حرف دی چې مشدد لوستل کیږي او لام نه لوستل کیږي.

شد د دوو حروفو د تکرار نښه ده چې لومړی ساکن او دوهم متحرک وي لومړی حرف په دوهم کې مدغم (داخل) شوی وي نو مشدد حرف به د ادا کولو په وخت کې داسې لوستل کیږي لکه دوه حروف.

په [الرَّحْمٰنِ] کې (میم) په الف ولاړ دی.

په [الرَّحِيم] کې د وقف په حالت کې د سکون له کبله عارض مد دی کچیرې وقف تر سره شي ، چې دوه یا څلور یا شپږ حرکته کش کول کیږي څکه چې د مد حرف (یاء) وروسته سکون (مْ) راغلی دی.

په [الرَّ] کې حرف (راء) مشدد لوستل کیږي څکه شمسي حرف دی او لام نه لوستل کیږي ،همدارنګه په حرف (راء) کې تفخیم دی (ډکه لوستل کیږي).

مٰلِكِ يَوْمِ الدِّينِ

په [مٰلِكِ] کې د میم حرف د دوو حرکتونو په اندازه کش کول کیږي څکه چې طبعي مد دی ، په [الدِّينِ] کې لام نه تلفظ کیږي د (دال) حرف شمسي دی مشدد دی داسې لوستل کیږي [ادَّينِ]

همدارنګه د (کاف) حرف زیر لري چې باید ساکن ونه لوستل شي او زیر دومره اوږ نشي چې (یاء) تری تلفظ شي.

په [الدِّين]کې د وقف په حالت کې د سکون له کبله عارض مد دی چې دوه یا څلور یا شپږ حرکته کش کول کیږي څکه چې د مد حرف (یاء) وروسته سکون (نْ) راغلی دی.

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

په [إِيَّاکَ] کې (یاء) مشدد لوستل کیږي.

په [نَسْتَعِين]کې د وقف په حالت کې د سکون له کبله عارض مد دی چې دوه یا څلور یا شپږ حرکته کش کول کیږي څکه چې د مد حرف (یاء) وروسته سکون (نْ) راغلی دی.

اهدِنَـا الصِّرَاطَ المُستَقِيمَ

د (هاء) حرف د ستوني له اخرې برخې څخه را وځي مګر د (حاء) حرف د ستوني له وسط څخه راځي ، (هاء) به د (حاء) په څیر نه ادا کیږي.

د (صاد ، طاء) په حروف کې د استلاء صفت دی چې لوړ ، اوچت او ډک ادا کیږي یعنی د ادا کولو په وخت کې د ژبې بیخ پورته تالو ته لوړیږي د لوړیدو له کبله دا توري ډک تلفظ کیږي ، د استعلاء صفت لرونکي حروف دا دي) **خُصَّ ضَغطٍ قِظ**. (
په [الصِّرَاطَ] کې لام نه لوستل کیږي (صاد) چې شمسي حرف دی مشدد لوستل کیږي.
د (قاف) حرف هرکله چې د ژبې پای له نرم تالو سره ولګیږي د "ق" توری ادا کیږي.
د (کاف) مخرج د لوی (قاف) مخرج سره نږدې لږ د خولې طرف دی ، په (قاف) کې د استعلاء صفت دی چې اوچت تلفظ کیږي مګر په (کاف) کې د استفال صفت دی چې ټيټ لوستل کیږي.
په [المُستَقِيم] کې هم د وقف په صورت د سکون له کبله عارض مد دی.
صِرَاطَ الَّذِينَ أَنعَمتَ عَلَيهِمْ
په (صاء ،طاء) حروفو کې د استعلاء صفت دی ډک تلفظ کیږي.
[الَّذِينَ] کې د لام حرف مشدد لوستل کیږي.
په [أَنعَمتَ] د (نْ) او (مْ) حروف ښکاره لوستل کیږي ځکه چې ادغام او اخفاء پکې نشته ، بلکې د ساکن نون اظهار او د ساکن میم اظهار شفوي دی.
غَيرِ المَغضُوبِ عَلَيهِمْ وَلاَ الضَّالِّينَ
د (غ) حرف د ستوني له اولې برخې ځخه راوځي ، اوچت او ډک لوستل کیږي.
د (ضاء) حرف :کله چې د ژبې اړخ د ښي طرف یا چپ طرف د پاسنیو اضراس (د ژامې) غاښونو سره ولګول شي د ضاد حرف ادا کیږي او د ضاد په حرف کې د استعلاء صفت دی لوړ او ډک تلفظ کیږي.
په [عَلَيهِمْ] کې ساکن میم کې اظهار تر سره کیږي څرګند او ښکار لوستل کیږي.
په [وَلاَ الضَّالِّينَ] د ضاد د تشدد په وجه (الف ،لام) دواړه نه ادا کیږي او ضاد مشدد لوستل کیږي.
په [الضَّالِّينَ] کې د الف حرف د شپږو حرکتونو په اندازه کش کول کیږي ځکه چې مثقل حرفي لازم مد دی د حرف مد (الف) وروسته سکون په مشدد ډول چې د (لام) حرف دی راغلی دی.
په [لِّين] کې هم د وقف له کبله عارض مد دی چې د یاء حرف د دوو ، څلورو یا شپږو حرکتونو په اندازه کش کول کیږي.

د تجوید ورستی درس – د تلاوت طریقې

د تلاوت طریقې څلور دي:
۱ –ترتیل :عبارت د هغه تلاوت ځخه دی چې په ډیر اطمینان سره وشي د تجوید احکام پکې مراعات کړ شي اوهرحرف په خپل مخرج کې سره له صفته ادا شي او د هغه په معنی کې تدبر او فکر وشي.
۲ –حدر :عبارت دهغه تلاوت ځخه دی چې سرعت یې زیاد مګر ټول حروف په خپلومخرجونو کې ادا شي او د تجوید ټول احکام مراعات شي چې دغه ډول تلاوت په تراویحوکی کیږي داسی نه لکه نن سبا چې زمونږپه مملکت کې دروژی مروج ختمونه کیږی چې نه یې اخفا معلومیږي اونه یې اظهار، نه یې وقف معلومیږي اونه یې وصل اونه څوک وربانډی پوهیږي اوبیا وایی چې ما حدر وویل داسی کول پکارندي الله تعالی دمونږ اودغه قاري صاحبانوته هدایت وکړي.

۳ –**تدوير** :هغه تلاوت ته وايي چې نه ډير تيزاونه ډير ورو وي بلکه دترتيل اوحدر په مابين کې وي چې دا ډول تلاوت په روزانه ګردان يا تلاوت کې کيږي.
۴ –**تحقيق** :هغه تلاوت ته وايي چې ډيرپه کراره سره وشي يعنى دهرحرف حق دتجويد داحکامو مطابق اداشي اودهرنوع زيادت اونقصان څخه پاک وي

علم القراءات

تعريف :
القراءات جمع قراءة ده چې له مصدر د قرأ، يقرأ، قرانا څخه دی په معنی د لوستلو يا جمع کولو.
په اصطلاح کې علم قراءات هغه علم دی چې د قرآنکريم د الفاظو د ادا کولو څخه بحث کوي.
د جناب نبی اکرم صلی الله عليه وسلم څخه اووه قسمه او په ځينو رواياتو کې لس قسمه قرآءات ثابت شوی دي، د ابن عباس رضی الله عنه نه روايت دی چې رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايي:
»أَقْرَأَنِي جِبْرِيلُ عَلَى حَرْفٍ فَلَمْ أَزَلْ أَسْتَزِيدُهُ حَتَّى انْتَهَى إِلَى سَبْعَةِ أَحْرُفٍ «(بخاری:۳۲۱۹).
ژباړه: جبريل (اول) ما ته يو ډول قرائت را وښود، ما له هغه څخه وغوښتل چې ما ته نور قرآءات هم را وښيي، تر دې چې اوه قرائت ته ورسيدل.
د [سبعة احرف] په منعی کې د علماؤ اقوال:
امام سيوطي په علوم القرآن کې ويلي دي چې په دې باره کې د علماؤ څلويښت اقوال دي چې بيا يې ځينې مشهور اقوال په لاندې ډول بيان کړي دي:
۱ –په دې کې مشکل دا دی چې معنی يې نه څرګنديږي ځکه لفظ د حرف چې دی شامليږي حروف هيجاء لره او حرف په يوازې توګه څه معنی نلري.
۲ –ددې څخه په حقيقت کې اووه عدد مراد نه دی بلکې ددې څخه مراد آساني او توانايي ده.
۳ –ددې څخه مراد اووه قراءات دي.
۴ –ددې څخه مراد اووه لهجې دي چې معنی يې متفقه مګر په نحوي او لفظي ډول فرق لري لکه: أقبل، وتعالَ، وهلمّ، وعجّل، وأسرِعْ، و عن أُبَيٍّ
۵ –ددې څخه مراد د تلاوت پر مهال د نطق کيفيت دی لکه: ادغام، اظهار، تفخيم او ترقيق، اشباع، مد او قصر، تشديد او تخفيف او تليين او تحقيق.
٦ –او ددې څخه د عربي اوه ژبې مراد دي کوم چې د عربي فصح ژبې دي. (مختصر اتقان في العلوم القرآن ص ۹۳).
علوم القرآن الاکاديمية الاسلامية ليکي:
قول جمهور أهل الفقه والحديث: المراد بالأحرف السبعة، سبع لغات من لغات العرب تختلف في اللفظ وتتفق في المعنى، هو ما يسميه العلماء بالمترادف. المترادف، يعني اللفظة تختلف ولكن المعنى واحد.
ژباړه: د اهل فقه او حديث جمهور قول دا دی چې: د حرف السبعة څخه مراد د د عربو د ژبو څخه اووه ژبې يا اووه لهجې دي چې معنی يې يو شان مګر په لفظ کې فرق لري کوم چې هغه ته علماء مترادف وايي، مترادف داسې چې: معنی يې يوه مګر الفاظ يې مختلف وي.

د قرآئت د اختلاف حکمت

۱ –د امت د پاره تسهيل، آساني او تخفيف.

۲ –د قرآنکريم او اسلامي امت عزت او شرف چې بل هيڅ آسماني کتاب په څو قراءاتو نه دی نازل شوی.

۳ –د قراءات په تفاوت کې تحقيق او څېړنه او په دې باندې د اجر حاصلېدل.

۴ –د قرآنکريم لوړ اعجاز.

۵ –د الله سبحانه وتعالی د کلام د اسرارو اظهار.

(مختصر أتقان في العلوم القرآن ص ۱۰۷).

تنبه:

أن النبي ﷺ نهى عن الجدال والخصام والتنازع في القرآن بشأن الأحرف السبعة، لأن كل حرف منها إنما هو منزل من الله – سبحانه وتعالى–، وإن إنكار أي شيء منها هو إنكار للقرآن، ولذلک قال النبي –ﷺ: ﴿إن القرآن أنزل على سبعة أحرف﴾ في بعض الروايات ﴿فلا تماروا في القرآن، فإن المراء فيه كفر﴾ ولذلک كان النبي ﷺ يحذر تحذيراً شديداً من المراء والجدال والخصام في القرآن، هذه نسلم بها ونؤمن بها، ولو لم تضح لنا الآن حقيقة الأحرف السبعة؛ إلا أننا نؤمن بهذا المعنى وبهذا الحديث وبهذه الصحة... (علوم القرآن – الاكاديمية الاسلامية.(

ژباړه: نبی صلی الله علیه وسلم په قرآنکريم کې د اوو حروفو په شان کې د جدال او اختلاف کولو څخه منع فرمايلي ده، ځکه د هغه هر حرف د الله تعالی د جانبه نازل شوی دی نو ځکه د هغه د کوم شي څخه انکار اصلاً د قرآن څخه انکار دی، او همدارنګه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمايي: «إن القرآن أنزل على سبعة أحرف» (يقيناً قرآن په اوو حرفو نازل شوی دی)، او په ځينې رواياتو راغلی چې: «فلا تماروا في القرآن، فإن المراء فيه كفر» همدارنګه نبی صلی الله علیه وسلم به د قرآن په باره کې د جدال کولو څخه سخته منع کوله، په دې باندې مونږ ايمان راوړی او دې ته مونږ غاړه ايښې که څه هم مونږ ته اوس د احرف السبعة وضاحت او حقيقت نه دی معلوم خو مونږ په همدې معنی، حديث او د هغه په صحت ايمان لرو.

د صحابه کرامو مشهور قاريان :

عثمان بن عفان، علی بن ابی طالب، ابی بن کعب، زيد بن ثابت، عبدالله بن مسعود، ابو درداء او ابو موسی الأشعری.

د تابعينو مشهور قاريان عبارت وو له: په مکه مکرمه کې عطا، مجاهد، طاووس، عکرمه، ابن ابی مليکه، عبيد بن عمير او نور.

په مدينه کې سعيد بن مسيب، عروه، سليمان بن يسار، عطاء بن يسار، زيد بن اسلم، مسلم بن جندب، عمر بن عبدالعزيز، ابن شهاب الزهری، عبدالرحمن بن هرمز، معاذ او نور.

په بصره کې ابوعاليه، ابو رجاء، نصر بن عاصم، يحيی بن يعمر او حسن.

او په کوفه کې ابن سرين، قتاده، جابر بن زيد او نور.

د علم قرائت اووه مشهور ائمه کرام

د تابعينو د دور وروسته د علم قرائت اوه مشهور ائمه کرام په لاندې ډول دي :

نافع المدني، عبد الله ابن كثير المكي، أبو عمرو البصري، عبد الله بن عامر، عاصم الكوفي، حمزة الكوفي او الكسائي الكوفي.

۱ –**نافع المدني** :نوم يې نافع د عبدالرحمن بن ابی نعیم زوی اصلاً د اطفهان چې په (۷۰– ۱۲۰ (کلونو کې يې ژوند کړی دی، د رنګه تور، ښکلي مخ او نیک اخلاقه سړی ؤ چې د استاذانو شمیر يې اويا تنو ته رسيږي، په علم قرآئت کې د مدنې منورې د خلکو امام او پشوا وو. د ده څخه د قرآئت روايت ابو موسی، عیسی بن مینا الزرقي مولی بنی زهره، عثمان بن سعید القبطي مصري روايت کړی دی.

۲ –**ابن کثیر** :نوم يې عبدالله د کثیر زوی اصلاً د فارس چې په (۴۵–۱۲۰) کلونو کې يې ژوند کړی دی، په علم قرآئت کې د مکې د خلکو امام وو.

علم قرآئت يې له: عبدالله بن زبیر، ابی ایوب انصاري، او انس بن مالک رضی الله عنهم څخه زده کړی دی، او د ده څخه د علم قرآئت روايت: احمد بن محمد بن عبدالله، ابو الحسن البزي، محمد بن عبدالرحمن المخزومي، ابو عمر المکي کړی دی.

۳ –**أبو عمرو البصري** :نوم يې ابو عمرو زیّان چې زوی د علا مازنی دی ،عربي اصله ؤ چې په (۶۸–۱۵۴) کلونو کې يې ژوند کړی دی، په مکه، مدینه، بصره او کوفه يې قرآئت زده کړی دی.

علم قرآئت يې له: ابو جعفر یزید بن قعقاع، یزید بن رومان، شیبة بن نصاح، عبدالله بن کثیر، مجاهد بن جبر، حمید بن قیس اعرج مکي ،عبدالله بن ابی اسحاق حضرمي، عاصم بن ابی النجود کوفی، ابوالعالیه رفیع بن مهران ریاحی بصري څخه زده کړی دی، او د ده څخه د علم قرآئت روايت: شجاع بن ابی بصیر، عباس بن فضل، یحیی بن مبارک یزیدی کړی دی.

۴ –**عبد الله بن عامر** :نوم يې عبدالله زوی د عامر بن یزید اصلي وطن يې دمشق ؤ چې په (۸–۱۱۸) کلونو کې يې ژوند کړی دی د ولید بن عبدالملک د خلافت په وخت کې د دمشق والي او قاضي ؤ.

علم قرائت يې له: اهل شام قاري صحابي ابی درداء او عثمان رضی الله عنه د شاګرد مغیرة بن ابی شهاب مخزومی څخه زده کړی دی، د ده څخه هشام بن عمار، ابو ولید السلمي الدمشقي، ابو عمرو، عبدالله بن احمد الفهري الدمشقي روايت کړی دی.

۵ –**عاصم الکوفي** :نوم يې عاصم زوی د ابی النجود اسدي چې په (...–۱۲۷) کلونو کې يې ژوند کړی دی، په قرآئت کې د کوفې د خلکو امام ؤ.

علم قرائت يې له: ابو عبدالرحمن سلمي چې شاګرد د علی بن ابی طالب رضی الله عنه دی، زرّین حبیش د عبدالله بن مسعود شاګرد وو زده کړی دی.

د ده څخه روايت: شعبه، حفص بن سلیمان، ابو عمر الاسدي الکوفي کړی دی.

۶ –**حمزة الکوفي** :نوم يې حمزه زوی حبیب بن عمار بن اسماعیل ؤ چې په (۸۰–۱۵۶) کلونو کې يې ژوند کړی دی، په قرآئت کې د عاصم وروسته د خلکو امام ؤ.

له جعفر بن محمد الصادق څخه يې علم قرائت حاصل کړی دی او د ده څخه خلف بن هشام، ابو عیسی بن خالد روايت نقل کړی دی.

۷ –**الکسائي الکوفي** :نوم يې علي زوی د حمزه ؤ چې په (۱۱۹–۱۸۹) کلونو کې يې ژوند کړی دی، په قرآئت کې د حمزه الکوفي وروسته د خلکو امام ؤ او په ده باندې د قرائت امامت ختم شوی دی.

علم قرائت يې له: حمزه، ابان بن تغلب، عیسی بن عمر، ابن ابی لیلی څخه حاصل کړی دی او د ده څخه، ابو حارث (اللیث بن خالد البغدادي)، حفص بن عمر، ابو عمر الازدي البغدادي النحوي د قرائت روايت نقل کړی دی.

)مختصر اتقان في العلوم القرآن ص ۱۰۳.(

د قرآنکریم تعلیم او حفظ

د قرآنکریم حفظ او یادول په امت باندې فرض کفایي دي، کچېرې د هغه د حفظ لپاره یو ډله را ولاړه شی د نورو غاړه وربانديې خلاصیږي او که ټول دا کار ترک کړي د ټولو غاړه بندیږي.

او د قرآنکریم دومره زده کړه او یادول چې لمونځ او عباداتو کې هغه ته ضرورت دی فرض عین او د هغه څخه علاوه د قرآنکریم زده کړه فرض کفایي ده او ډیر غوره عمل دی، په صحیح روایت کې راغلي :« خیرکم من تعلم القرآن و علمه » (د تاسې نه غوره او ښه سړی هغه چې قرآن زده کړي او نور ته یې وښیي.(

او هر چې تجوید د قرآن دی ډیر مهم دی، د ابن مسعود رضی الله نه روایت دی چې هغه ویلي: «جودوا القرآن » (لولئ په ښه شان قرآن)، او هغه دا چې د هر حرف حق ادا شي او حرف د خپل مخرج څخه ادا شي، او په غوره شان تلفظ شي داسې چې په هغه کې اسراف، ظلم او افراط نه وي.

جناب رسول الله صلی الله علیه وسلم دې مطلب ته داسې اشاره کوي: « من أحب أن يقرأ القرآن غضاً كما أنزل فليقرأه على قراءة ابن أم عبد » یعني ابن مسعود.

ژباړه: څوک چې دا خوښي چې قرآن داسې ولولي لکه څنګه چې نازل شوی دی پس هغه یې دې د ابن معسود رضی الله عنه په شان ولولي.

الله تعالی ابن مسعود رضی الله عنه ته په تجوید کې اوچت مهارت ورکړی وو.

د قرآنکریم داسې ویل جایز نه دي چې چېرې مد نه وي هلته مد ورکوي او چیرې چې مد وي هلته قصر کوي او یا په مد کې زیاتوالی او کموالی کوي کوم چې د هغه حق دی.

مستحب دی چې قرآنکریم په ښه صوت وویل شي خو په شرط ددې چې د حرف حق ادا شي (حرف د مخرج څخه ادا شي او د حروفو حرکات تغیر نشي)، د مد او قصر حق ادا شي، د نون ساکن او تنوین حقوق ادا شي او همدارنګه د تجوید نور احکام په نظر کې ونیول شي.

د قرآنکریم د زدکړې دری لارې :

۱ –دا چې قرآنکریم د اجرت پرته د الله تعالی د رضا لپاره خلکو ته ور زده کوي دا عمل لوی اجر لري او دا د پیغمبرانو علیهم السلام عمل دی.

۲ –دا چې قرآنکریم د اجرت په بدل کې خلکو ته ور زده کوي، مختلف فیه دی، خو راجح قول دا دی چې جایز دی.

۳ –دا چې د کوم شرط پرته خلکو ته د قرآنکریم زده کړه کوي کچېرې څوک هغه ته مخکې څه هدیه او سوغات ورکړي په اتفاق جایز دی ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم معلم الناس وو خلکو به هغه ته سوغات ورکولو او ده به قبلول.

(مختصر اتقان في العلوم القرآن ص ۱۱۲).

وصلی الله علی سیدنا ومولانا محمد وعلی اله وصحبه اجمعین ومن تبعهم باحسان الی یوم الدین